

ЎЗБЕКИСТОН МУСУЛМОНЛАРИ ИДОРАСИ

Абдулазиз ШАНАВИЙ

РАСУЛУЛЛОҲНИНГ ИЗДОШЛАРИ

Таржимон: Илҳом ЭЛМУРОДОВ

Тошкент
«Мовароуннаҳр»
2008

Муҳаррир: Бобомурод Эрали

© «Мовароуннаҳр» 2008 й.

МАНФААТЛИ ИЛМ ЙЎЛИДА

Бисмилааҳир роҳманир роҳим.

Бутун оламларни тарбия этиб турувчи Аллоҳ таолога ҳамду санолар бўлсин. Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафога, у зотнинг аҳли оилаларига саловот ва саломлар ёғилсин, изларидан эргашган каттаю кичик саҳобаларнинг барчасига Аллоҳнинг розилиги бўлсин.

Азиз ўқувчи! Ушбу мўъжаз рисола бизнинг юртларда «чорёр» номи билан машҳур тўрт улуғ саҳобий — Абу Бакр Сиддиқ, Умар ибн Хаттоб Форуқ, Усмон ибн Аффон Зуннурайн ва Али ибн Абу Толиблар (Аллоҳ улардан рози бўлсин) ҳақидадир.

«Расулуллоҳнинг издошлари» номли китобни ёзишда муаллиф бу тўрттала саҳобийнинг ҳаётини бус-бутун ҳолида, иқир-чикирлари билан, катта-кичик воқеаларни қолдирмай ёритишни мақсад этмаган. Балки, мухтасар-қисқа ва лўнда, бирламчи маълумотлар бериши; билан чекланган. Чунки рисола ўсмирларга мўлжаллангандир.

Албатта, ёш авлодни инсофли, покдомон, ватанпарвар, садоқатли, хуллас, етук ахлоқли, комил инсон қилиб тарбиялаш учун буюк тарихий шахслар ҳаётини ибрат этиш ҳамиша фойдалидир. Шу маънода болаларга етук олимларнинг, адолатпарвар подшоҳларнинг, ватанга жонларини фидо этган паҳлавонларнинг ҳаёти тез-тез ҳикоя этиб турилади. Қуйида келтириляётган ҳазрати чорёрлар — Пайғамбаримизнинг тўрт издоши ҳаётини ўрганиш ҳам юқорида тилга олинган масалада катта манфаат беради, деган умиддамиз.

Рисолада ёзилган ҳикоялардан тўғри хулоса чиқаришни ва фойдали илм ҳосил қилишни Аллоҳдан сўраб қоламиз.

Анвар қори Турсунов
Тошкент шаҳар бош имом-хатиби

МУҚАДДИМА

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим!

Бутун оламларнинг Роббиси бўлган Аллоҳга ҳамд бўлсин.

Пайғамбарларнинг охиргиси ва набийларнинг имоми Муҳаммад алайҳиссаломга ва у

кишининг аҳли байтларига салоту саломлар бўлсин.

"Расулulloҳнинг издошлари" деб номланган ушбу китоб ёш фарзандларимизга мўлжаллаб ёзилган бўлиб, унда Абу Бакр Сиддиқ, Умар ибн Хаттоб, Усмон ибн Аффон ва Али ибн Абу Толиб розийаллоҳу анҳумларнинг тарихлари, ҳаётлари, қилган ишлари ва айтган сўзлари ҳақида маълумотлар берилган. Биз Аллоҳдан ушбу китоб туфайли дунё ва охиратимизда фойда беришини сўраймиз. Албатта, Аллоҳ дуоларни эшитувчи ва гуноҳларни кечирувчи Зотдир.

Муаллиф

АБУ БАКР СИДДИҚ

Абу Бакрнинг онаси Умму Хайр исмли аёл эди. У анча вақтгача фарзанд кўрмади. Бошқа аёлларда бўлгани каби фарзанд кўриш иштиёқи унинг ҳам қалбини ўртарди. Бир сафар у эри Абу Қаҳофа билан Каъбага бориб сиғинишга аҳд қилди. Ўша вақтда у ерда уч юз олтмишта бут-санам сақланар ва араблар Аллоҳга эмас, айнан ўша ҳайкалларга ибодат қилар эди. Умму Хайр: "Парвардигоро, агар фарзанд кўрсам, исмини Атийқ деб қўяман", деган ниятни дилига тугди.

Шундан кейин Умму Хайр фарзанд кўрди. Яна Каъбанинг олдига келиб: "Эй Парвардигор, бу бола Сенинг ўлимдан озод этган "атийқ"ингдир, буни менга ҳадя айла", деди. Умму Хайрнинг бундай дейишига сабаб, ўша даврда қизларни тириклай кўмиш одат эди. Парвардигор унга ўғил ато этиб, боласи ёвуз урф қурбонига айланишидан халос қилган эди.

Шундай қилиб, Атийқ улғая бошлади. У келажақда Аллоҳнинг расули этиб танланган Муҳаммад ибн Абдуллоҳдан икки йилу бир неча ойликка кичик эди. "Атийқ"нинг маъноси кўркам, аниқ ва чиройли деганидир, шунингдек, ундан хайр-саховатда тенги йўқ киши ҳам тушинилади. "Сиддиқ" деган ном эса, одамлар ростгўй деб билган, ҳаётида умуман ёлгон гапирмаган кишига нисбатан айтилади. Абу Бакр Сиддиқ умрида ёлгонни тилга олмаган кишидир. Тарих саҳифаларида Хазрати Абу Бакр исмлари Абдуллоҳ, Атийқ, Сиддиқ ибн Абу Қаҳофа деб муҳрланиб қолган. У киши ёшлигида жуда зийрак ва ақлли эди. Улғая бошлаганида, отасининг: "Кел, эй Каъбанинг қули", "Боргин, эй Каъбанинг қули", деган сўзларидан кўнгли ўксир, ёшлигиданоқ санамларга сиғинишни ёмон кўрарди. Жонсиз бут-санамлардан одамлар фойда ҳам, зарар ҳам кўрмаслигини биларди. Санамларга сажда қилмас ва уларнинг пойига боришни сираям истамасди. Ана шу жоҳилият замонида Аллоҳ таоло унинг қалбини ширк амаллардан сақлаётган эди. Атийқ ички бир туйғу билан бутларга қарши исён этарди.

Кунлардан бирида у бутларнинг олдига бориб: "Мен очман, мени тўйғазинглар", деди. Лекин улардан ҳеч қандай садо чиқмади. Сўнг катта бутлар - Хубал, Лот ва Уззонинг олдига бориб: "Мен ташнаман, менга сув бер", деди. Лекин улар ҳам жавоб бермади. "Мен юпунман, мени кийинтиринглар", деганида ҳам бутлар чурқ этмади. Шунда у киши олиҳалар инсонларни кийинтириш, ҳожатларини чиқариш ва уларга азият берадиган нарсаларни кетказишга қодир эмаслигини аниқ-равшан тушунди. Ақлли инсон ўзига фойда ҳам, зарар ҳам келтирмайдиган олиҳага қандай қилиб ибодат қилади? Ёш Абу Бакр бут ва олиҳаларни улуғлаётган, уларга сажда қилаётган кишилар устидан кулиб: "Тош тошга ибодат қиляпти", "тош тошдан мадад сўраяпти", дер эди.

Абу Бакр оқ юзли, ориқ, кўзлари ичига кирган, пешоналари кенг, қуюқсоч ва қомати сал эгилган киши эди. У Қурайш қабиласи насабларини ҳамда ўқиш-ёзишни яхши биладиган ноёб истеъдод соҳиби эди. Тижорат ишлари билан шуғулланарди. Таймий қабиласида юксак обрўга эга эди. Хуш хулқ фазилатли, сахий одам эди. Умрида оғзига ичкиликни, тилига ёлгонни олмаган эди.

Абу Бакр Сиддиқ Муҳаммад ибн Абдуллоҳ билан кўп ҳам суҳбат бўлар, уйига тез тез бориб турар эди. Иккови кўп вақтини бирга ўтказишар, фақат сафар пайти ёки айрим ишлар туфайлигина бир биридан ажралишарди. Бир куни тушида ой Маккага тушиб, ундаги ҳар бир уйга нур таратганини кўрди. Кейин ҳамма нур у кишининг кўкрагида жам бўлди. Бу тушидан бир

неча кун ўтиб, Ҳазрати Абу Бакр Шомга тижорат учун сафар қилди. Кўрган тушини йўлда учраган бир роҳибга айтди. У аҳли китоблардан бўлиб, Бухайро роҳиб дейишарди. У Абу Бакрга ту-шини таъбирлаб: "Агар гапинг рост бўлса, тезда сенинг қавмингдан бир пайғамбар чиқади, сен унинг вазири ҳамда дўсти бўласан. Пайғамбар вафот этгандан сўнг халифаси-ўринбосари бўласан", деди. Яна айтдики: "Келиши кутилаётган пайғамбарга ҳамма одамлар эргашади ва уларнинг орасида энт бахтлиси сен бўласан!"

Бу гаплардан Абу Бакр бениҳоя хурсанд бўлди. Аммо шундай бўлсада, ҳақиқатни излашдан тўхтамади. Яманга етиб борганида, аҳди китоблардан бўлган аздлиқ бир кишини учратди. У Абу Бакрга: "Сен ҳарам аҳлидан бўлсанг керак-а?", деди.

Сиддиқ: "Ҳа", деб жавоб берди.

"Курайшликмисан?"

"Ҳа, шундай"

Аздлиқ киши яна деди:

"Сен Таймий қабиласидан бўлсанг керак?"

"Ҳа".

"Сен тўғрингда мени бир нарса ўйлантиряпти?"

Абу Бакр унга савол назари билан боқди.

Аздлиқ киши айтди: "Мен бир хабар эшитдим".

"Нима экан у? Аввал айт-чи?"

"Билишимга қараганда, яқинда Маккадан бир пайғамбар чиқади. Ёш ёки ўрта ёш, оқ юзли, озгин ва қорниичига кирган бир киши унга ёрдам беради. У бало-офат ва кийинчиликларни енгиб ўтади. Унинг қорнида бир шам-мома (хушбўйлик белгиси) ва чап сонидида бир аломати бор".

Атийқ қорнини очиб, киндиги устида ва чап сонидидаги белгиларни кўрди.

Аздлиқ киши овозининг борича: "Каъбанинг Роббига қасамки, сен ўшасан", деб қичқирди.

Тижорат тугаганидан сўнг Маккага қайтиш вақтида аздлиқ киши Абу Бакрнинг ёнига келиб: "Сен менинг шеърларимдан мана бу байтларни ёдлаб ол. Бу ҳақда пайғамбарингга етказасан", деб шеър ўқий бошлади. Абу Бакр у байтларни ёдлаб олди.

Тижорат сафаридан қайтгач, у кишининг ҳузурига Қурайш қабиласининг улуғлари - Уқба ибн Абу Муъайт, Робиънинг икки ўғли Утба ва Шайба, Амр ибн Ҳишом ва Ос ибн Воиллар келишди. Улар: "Эй Атийқ, Абу Толибнинг асраб олган боласи пайғамбарликни даъво қиляпти. Агар сен у билан кўришишни истамасанг, биз ҳам у билан кўришишни истамаймиз", дейишди. Уларни яхшилик қилишга буюрди. Сўнгра Пайғамбаримизнинг уйларида бориб эшикни таққиллатди ва киришга изн сўради. Расулulloҳ алайҳиссалом чиқдилар ва у кишини: "Аллоҳ сени дўзахдан халос этди", - дея қарши олдилар.

Абу Бакр Муҳаммад алайҳиссаломга қаради ва йўлдаги воқеаларни эслади. Тушда кўрганларини кўз олдига келтирди. Пайғамбаримиз с.а.в. Абу Бакрга айтдиларки: "Эй Абу Бакр, мен Аллоҳнинг сенга ва жамийки ер юзидаги инсонларга юборган элчисиман. Менинг пайғамбарлигимга ва Аллоҳнинг ягоналигига иймон келтир". Шунда Абу Бакр (р.а.) сўради: "Бунга қандай далилингиз бор?"

Ростгўйлар ростгўйи бўлган Пайғамбар алайҳиссалом айтдилар: "Сенга сафарда аздлиқ шайх берган байтлар" ёдингдами?

Абу Бакрга роҳиб бу байтларни ўргатган вақтда олдиларида ҳеч ким йўқ эди. Абу Бакр хурсанд бўлиб сўради: "Эй дўстим, сизга бу хабарни ким етказди?"

Ҳаводан олиб гапирмайдиган зот Расулulloҳ алайҳиссалом: "Мендан олдин келган пайғамбарларга ҳам бундай хабарларни етказган улуғ фаришта", дедилар. Абу Бакр ибн Абу Қаҳофа бу сўзларга шубҳаланиб тараддудланмади, балки ҳеч иккиланмай рисола тасдиқлади.

"Менга кўлингизни беринг. Мен гувоҳлик бериб айтаманки, Аллоҳдан бошқа илоҳ йўқ ва албатта сиз Аллоҳнинг расулидирсиз", деб Расулulloҳнинг ҳузуридан хурсанд ҳолда чиқди ва исломни қабул қилган илк эркак киши бўлди.

* * *

Абу Бакр қақ динга иймон келтиргандан сўнг ўз қавмини ҳам исломга даъват қила бошлади. Усмон ибн Аффон, Зубайр ибн Аввом, Абдурахмон ибн Авф, Саъд ибн Абу Ваққос ва Талҳа ибн Абдуллоҳлар унинг ундови билаи икки дунё саодатига эришдилар.

Хотамул анбиё Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: "Мен кимни ислом динига чақирсам иккиланар ва сўзларимни эшитишдан юз ўғирарди. Лекин, Ибн Қаҳофага бундан сўз очсам, у сўзимни шубҳага бурмасдан, қалби ва тили билан тасдиқлади. Аллоҳ ундан рози бўлсин".

Арқам иб.н Абул Арқам Махзумий ҳам исломни қабул қилди. Унинг ҳовлисида Пайғамбар алайҳиссалом ва у кишининг саҳобалари тўпланишар эди. У Қурайш мушрикларининг кўзидан узоқ ва ҳарамга яқин жой эди. Бу ҳовли тарихда "Дорул Арқам" деган ном билан қолган.

Шу тариқа мусулмонлар сафи кундан кунга кенгайиб борди. Мушриклар исломни қабул қилган чўри ва қулларини ҳар хил қийноққа солар ва динидан қайтишга мажбурлар, мусулмонлар ҳам ҳар хил қийноқ ва тазйиқларга учрар эди. Абу Бакр розийаллоҳу анҳу Аллоҳ йўлида мушриклардан озор кўраётган қул ва чўриларни сотиб олиб озод қилар эди. Билал ибн Рабоҳа, Амр ибн Фуҳайра, Умму Амис, Зуннийра, Наҳдия ва унинг қизлари, Муъмалнинг жорияси шундай озод қилинган қуллар сирасига киради. У бу йўлда молу давлатини аямай сарфларди.

Унинг бу ишларидан отаси хабар топиб айтди: "Эй ўғлим, сен заиф қулларни сотиб олиб озод қиляпсан, агар кучли қулларни озод қилсанг, сени ҳимоя қилар ва ҳурматингни жойига қўяр эди".

Абу Бакр (р.а.) ҳали исломни қабул қилмаган отасига шундай деди: "Эй отажон, мен Аллоҳ йўлида шу ишни қилишни хоҳладим". Абу Бакрнинг бу сахийлиги ва олий жаноблиги хусусида Аллоҳ таолонинг ушбу ояти каримаси нозил бўлди: **"Ана энди ким (ўз молларидан камбағал бечораларга берилиши лозим бўлган закот ва бошқа садақаларини) адо этса ва (Аллоҳдан) кўрқса, бас Биз уни осон йўлга муяссар қилурмиз."** (Лайл сураси, 5-7 оятлар).

Ҳар куни мусулмонлар Арқамнинг ҳовлисида мушриклардан яшириниб йиғилар эди. Намозни ўқиб бўлгач, Абу Бакр (р.а.) айтдики: "Албатта биз ҳақ йўлдамиз, қурайшликлар залолатдадир. Аллоҳнинг уйида турган ҳолда қандай қилиб мушриклардан кўрқиб ўтираммиз? Қачонгача нур дунё зулматида қолади!?"

Баъзи саҳобалар сўрашди: "Эй Абу Бакр, шундай қила оламизми?"

Расулulloҳ алайҳиссалом айтдилар: "Ҳали биз жуда озмиз".

У тўлқинланиб гапирар ва Расулulloҳ алайҳиссаломни Аллоҳнинг каломини ошкора қилиш учун масжидга чиқишга ундарди. Ҳеч қанча вақт ўтмасдан Расулulloҳ масжидга йўл оддилар. У зотга эргашиб, саҳобалар ҳам бирга чиқишди. Биргаликда масжидга кирдилар ва шунда Абу Бакр мушрикларга хитоб қилди.

Қурайш улуғлари айтдики: "Эй Абу Қаҳофанинг ўғли, одамлар олдида устимиздан куляпсанми, буниси етмагандек, олиҳаларимизни ҳақорат қиляпсанми? Албатта, бу ишинг фитнадир. Агар биз индамасак, Маккада ёмонлик кўпаяди".

Қурайш мушриклари Абу Бакр устига ташланиб, жуда қаттиқ калтаклашди. Ҳаттоки юзлари ёрилиб, кўп қон оқди. Саҳобалар у кишини уйларига кўтариб кетишди.

Абу Бакрнинг калтакланиши Пайғамбаримиз алайҳиссаломга оғир ботди. Бир куни у Расулulloҳдан Хабашистонга ҳижрат қилишга рухсат сўради. Рухсат олганларидан сўнг тинч ва хотиржам яшаш истагида Хабашистонга йўл олди. Абу Бакр моли, оиласи, Расулulloҳни Аллоҳ йўлида вақтинча тарк этиб, Маккадан узоққа йўл олди ва Аллоҳ йўлида муҳожир бўлди. Маккадан чиқиб бораркан, йўлда қабила раиси Ибн Дуғунани учратиб қолди ва "Қаерга кетяпсан, эй Абу Бакр?" деб сўради. У тўғриси айтиб берди: "Қавмим менга кўп азият бериб сиқувга олди. Маккадан кетишдан бошқа иложим қолмади".

Ибн Дуғуна дедик: "Йўқ, Аллоҳга қасамки, сен фақирларга ёрдам берасан, етимларга силаи раҳм қиласан, қийналганларни қўллайсан. Яхшиси, изинга қайтиб, мусибатларга сабр қил. Сени ўз ҳимоямга оламан".

Иккаласи Маккага қайтиб келганларидан сўнг Ибн Дуғуна Каъбанинг олдида келиб: "Эй

қурайш аҳли, мен Ибн Абу Қаҳофани ўз ҳимоямга олдим. Менга Абу Бакрни ҳеч ким ёмонлаб, устидан арз қилиб келмасин", деди.

Қурайш аҳли бу гапдан сўнг ноилоҳ уйларига тарқалишди. Абу Бакр қалбига омонлик ва хотиржамлик инди. Энди у Аллоҳнинг уйи - Каъбада намоз ва Қуръон ўқий бошлади. Бундай пайтда у кўп йиғлар, кўз ёшини тия олмасди. Қурайшнинг обрўли кишилари унинг бу одати одамларни исломга мойил қилиб қўйилишидан қўрқа бошлади. Дарҳол Ибн Дуғунанинг олдига бориб арзи ҳол қилишди: "Абу Бакрга буюрки, уйига бориб хоҳлаганича намоз ўқисин ва хоҳлаганича Қуръон ўқисин. Бизга озор бермасин. Намоз ва Қуръонни уйдан бошқа жойларда ошкор қилмасин".

Ибн Дуғуна Абу Бакрнинг олдига бориб, бўлиб ўтган воқеани етказганидан кейин фақат уйда ибодат қиладиган бўлди. Кейинчалик ҳовлисининг бир четидан масжид қуриб, намоз ва Қуръонни шу жойда ўқирди. Мушрикларнинг аёллари ва болалари унга ажабланиб қарар, у намоз ва Қуръон ўқиётган жойдан кеткилари келмасди. Бу нарса Қурайш улуғлари қалбида яна ваҳима уйғотди. Бу одати ҳам уларга ёқмади. Ибн Дуғунанинг олдига элчи юбориб, олдиларига чақирдилар. Ибн Дуғуна Абу Бакр (р.а.)нинг олдига яна ўтишга мажбур бўлди. Ва деди: "Эй дўстим, сенга қаттиқ ишонишимни биласан. Сен ё бу амалингдан тўхта, ё..."

Абу Бакр р.а ўқтамлик билан: "Агар сендан шу нарсани талаб қилаётган бўлса, ҳимоянгдан воз кечаман, Аллоҳ ва Расулининг ҳимоясига розиман". Иккаласи мушрикларнинг олдига боришди. Ибн Дуғуна уларга қараб: "Эй Қурайш аҳли, Абу Бакр менинг ҳимоямдан чиқишини сўради. Энди Абу Бакр менинг ҳимоямда эмас. Энди ўз билганларингни қилинглар", деди.

* * *

Бир куни Расулulloҳ алайҳиссалом Масжидул Ҳарамга бордилар. Каъба олдидаги кишиларга шундай дедилар: "Мен бугун кечаси сайр қилдим".

Абу Жаҳл айтдики: "Қаерга сайр қилдинг. Пайғамбар алайҳиссалом айтдиларки - Байтул мақдисга сайр қилдим. Абу Жаҳл ҳаддидан ошиб яна сўради: "Кейин эрталаб олдимизда бўлдингми?". Расулulloҳ алайҳиссалом: "Ҳа", деб тасдиқладилар.

Аллоҳнинг душмани Абу Жаҳл набий алайҳиссаломнинг бу сўзларини масҳара қилиб: "Ҳозир айтган сўзларингни қабиладошларинг олдида ҳам айта оласанми?", деб сўраганда Расулulloҳ алайҳиссалом: "Ҳа, айта олам", дедилар.

Абу Жаҳл рақибини енгган жўжахўроздек баланд овозда бақирди: "Эй Қурайш жамоаси, бу ёққа келинглар".

Унинг овозини эшитиб, Каъба атрофидаги кишилар тўплана бошлади. Абу Жаҳл Расулulloҳ алайҳиссаломга: "Менга айтган гапларингни манавиларга ҳам айтиб бер", деди-да Абу Бакр (р.а.)нинг уйига жўнаб кетди. Абу Жаҳл у кишининг уйига бориб айтдики: "Эй Абу Бакр, сенинг дўстинг бу кеча Байтул мақдисга сайр қилибди, бунга нима дейсан?"

Абу Бакр айтди: "Сизлар унинг шаънига ёлғон тўқияпсизлар". Абу Жаҳл муддаоси осонгина ҳал бўлганини англаб: "Аллоҳга қасамки, биз эмас, унинг ўзи шундай деяпти", - деди. Абу Бакр (р.а.) айтди: "Агар у ўзи шу сўзларни айтган бўлса, албатта рост айтибди" дея тасдиқлади.

У Абу Бакр (р.а.)га кўзини ханжардек қадади ва айтди-ки: "Сен ҳам бир кечада Байтул мақдисга бориб, тонг отмасдан қайтиб келганини тасдиқлайсанми?"

Абу Бакр деди: "Ҳа, бундан ҳам ғаройиброғини тасдиқдайман. Сени ажаблантирган нарса нима у? Айтишига қараганда унга ваҳий осмондан кечаси ё кундузи ҳар маҳал келаверади. Бу эса сизларга айтган нарсдан ҳам ажойиброқ эмасми?"

Абу Бакр (р.а.) ва Абу Жаҳл Расулulloҳ алайҳиссаломнинг олдига боришди. Абу Бакр Набий алайҳиссаломдан сўради: "Эй Аллоҳнинг Пайғамбари, Қурайш қавми бу кеча Байтул мақдисга бориб келганингизни айтдингизми?"

Набий алайҳиссалом: "Ҳа", деб жавоб қилдилар. Абу Бакр тағин сўради: "Эй Расулulloҳ, менга бу воқеани сифатлаб беринг, шунинг учун олдингизга келдим". Пайғамбарига кўришиб туриши ва сифатлаши учун Байтул мақдиси Аллоҳ Уқайл ибн Абу Толибнинг ҳовлиси яқинига келтириб қўйди. Расулulloҳ алайҳиссалом Уқайлнинг ҳовлисини қандай кўриб турса, Байтул мақдиси ҳам шундай кўриб турар ва уни таърифлар эдилар. (Уқайлнинг ҳовлиси Каъбага

жуда яқин эди.)

Пайғамбаримиздан таърифни эшитган Абу Бакр (р.а.) шундай деди: "Рост айтдингиз, гувоҳлик бераманки, сиз Аллоҳнинг расулисиз".

Ҳазрати Абу Бакр қачон у зотдан бир сўз ёки таърифни эшитса, шундай дейишга одатланганди. Расулulloҳ с.а.в сўзини тугатиб Абу Бакр ибн Абу Қаҳофага: "Сен Сиддиқсан", дедилар. Шу кундан бошлаб мусулмонлар у кишини "Сиддиқ" деб атай бошлади.

* * *

Расул алайҳиссалом Ясрибга ҳижрат қилишга изн бўлишлигини кутиб юрардилар. Аллоҳ таоло ҳали пайғамбарга рухсат бермаганди. Пайғамбаримиз бир куни Абу Бакр Сиддиқнинг уйига бордилар. Бу ташриф дўстини ажаблантирди. У зот дедилар: "Менга Аллоҳ ҳижрат қилишим учун рухсат берди".

Абу Бакр Сиддиқ деди: "Эй Аллоҳнинг расули, сизга ота-онам фидо бўлсин. Албатта сизга ҳамроҳ бўламан".

Расулulloҳ алайҳиссалом розилик бердилар. Абу Бакр бундан хурсанд бўлиб такбир айтди.

Иккаласи бирга Ясрибга йўл олишди. Бу ислом оламидаги улкан воқеа эди. Савр ғори оғзига етганда Абу Бакр Расулulloҳ алайҳиссаломга: "Сизни ҳақ билан юборган Аллоҳга қасамки, ғор оғзига кирмай туринг, мен сиздан олдин кирайин, агар ғорда бирор хавф бўлса, бу хавф менга етсин", деди.

Абу Бакр ғорни тозалаш учун кирди. Ҳар бир тошни кўтариб қаради. Бир тошнинг тагидан уя чиқди, кўйлагани ечиб унга текиб кўйди. Уша уяда илон бор эди. Хавф йўқлигини билгандан сўнг Расули Акрамни чақирди. Пайғамбаримиз алайҳиссалом ҳазрати Абу Бакрнинг тиззаларига бошларини кўйиб ухладилар. Бир оз ўтгандан сўнг Абу Бакр (р.а.) оёқларини бир нарса чақаётганини сизди. Тонг отгач, Расул алайҳиссалом Абу Бакр (р.а.)дан кўйлагинг қани, деб сўрадилар. Абу Бакр (р.а.) бўлиб ўтган воқеани айтиб берди. Расул алайҳиссалом Абу Бакрнинг оёғи шишиб турганини кўрдилар ва: "Сенга нима қилди", деб сўрадилар. Абу Бакр илон чаққани учун шишганлигини айтганидан сўнг, Пайғамбаримиз алайҳиссалом илон чаққан жойга дам уриб шундай дуо қилдилар: "Аллоҳим, Абу Бакрни жаннатдаги даражамда, бирга қилгин". Аллоҳнинг қудрати билан шиш ва оғриқ йўқолди. Сўнг Аллоҳ таоло Набий алайҳиссаломга ваҳий юбориб, дуолари ижобат бўлганини билдирди.

Қурайш мушриклари Муҳаммад алайҳиссалом билан у зотнинг дўстини топиш учун ҳар томонга одамларини жўнатишди. Изга тушганлар айланиб-айланиб ғорнинг оғзида тўхтадилар. Пайғамбаримиз ва Абу Бакрни шу ерда деб гумон қилиб, ғор атрофини ўраб олдилар. Аллоҳ таоло ўргимчакни юборди. У ғор оғзи ва атрофига ин кўйди.

Қодир Аллоҳ яна иккита кабутарга амр қилдики, ғор атрофидаги бутага ин қурди, тухум кўйиб жўжа очди. Қурайш улуғлари ғор оғзига етиб келгунича ҳаммаси тахт бўлди.

Абу Бакр ташқаридагиларни кўриб, овозларини эшитди.

У ёқ-бу ёққа разм солганлардан бири: "Аллоҳга қасамки, сизлар излаётган кишилар шу ерда", деди.

Абу Бакр Сиддиқ хафа бўлиб йиғлаб: "Аллоҳга қасамки, мен ўзим учун йиғлаётганим йўқ, лекин сизга бир нарса бўлишини хоҳламайман, эй Расулulloҳ", деди.

Шунда у киши вазминлик билан дўстига таскин бериб: "Ғамгин бўлма, албатта, Аллоҳ биз билан бирга", дедилар.

Абу Бакр мушрикларнинг ғорга яқинлашиб келганини кўриб айтдики "Эй Расулulloҳ, агар улардан бири оёқлари тагига қараса бизни кўради".

Мустафо алайҳиссалом айтдиларки: "Эй Абу Бакр, икки киши турган бўлса, унинг учинчиси Аллоҳ эмасми?" Назр ибн Ҳорис, ғорга киринглар, деб буюрди. Умайя ибн Ҳалаф ғор оғзига қаради. Ўргимчак ва икки ёввойи кабутар ин қурганига кўзи тушди. Қўлини кўтариб айтдики: "Бу ерга ўргимчак Муҳаммад туғилмасдан илгари ин қурган".

Аллоҳнинг душмани Абу Жаҳл аччиқланиб шундай деди: "Аллоҳга қасамки, мен уни шу яқин атрофда деб биламан. Лекин унинг сеҳри бизни уни кўришдан тўсди".

Шундан сўнг мушриклар Маккага ноилож ҳолда қайтишди.

Аллоҳ таоло ушбу сурани нозил қилди: **"Агар сизлар унга ёрдам қилмасангиз Аллоҳнинг ўзи унга ёрдам қилур. Уни кофирлар икки кишидан бири бўлган ҳолида (яъни бир ҳамроҳи билан Маккадан) ҳайдаб чиқарганларида унга Аллоҳ ёрдам берди-ку, ўшанда икковлон ғорда бўлган пайтларида ҳамроҳига: "Ғамгин бўлма, албатта, Аллоҳ биз билан биргадир" дейиши билан. Аллоҳ ўз томонидан унинг устига - қалбига бир хотиржамлик туширди ва уни сизлар кўрмаган лашкарлар (яъни, фаришталар) билан қўллаб-қувватлади ҳамда кофир бўлган кимсанинг сўзларини тубан қилиб қўйди"** (Тавба, 40).

Расул алайҳиссалом Маккадан сешанба куни чиқиб Бани Амр ибн Авф ҳовлисига рабиъул аввал ойининг 12-кунида етиб келдилар.

* * *

Мадинага борганларидан сўнг у ерда биринчи бўлиб Абу Айюб Ансорийнинг ҳовлисига тушдилар. Дарҳол масжид ва ўзларига хужра қурдирдилар. Абу Бакр ва Умар ибн Хаттоб Пайғамбаримизнинг вазирлари эди. Бу кишилардан Расулulloҳ алайҳиссалом ҳар доим маслаҳат сўраб турар эдилар.

Расул алайҳиссаломнинг: "Жаброил алайҳиссалом олдимга келиб айтдики, Аллоҳ сендан албатта Абу Бакр билан маслаҳатлашишликни буюрди", деганлари ҳадиси шарифларда келтирилган.

У киши яна айтдиларки: "Албатта, менга Аллоҳ таоло тўрт вазирни тайинлади. Иккитаси осмон аҳлидан бўлиб, улар Жаброил ва Микоилдир, иккитаси ер аҳлидандир. Булар менинг дўстларим Абу Бакр ва Умардир".

Бадр жангида мушриклар мусулмонлар томонидан мағлубиятга учради ва бир қанчалари асир олинди. Асирлар тўғрисида пайғамбаримиз саҳобалари билан маслаҳатлашдилар. Кейин айтдилар: "Абу Бакрнинг мисоли малоикалар ичида Микоил алайҳиссалом кабидир. Микоил фаришта Аллоҳнинг ризоси ва авфини бандаларга олиб тушади. Набийлар ичида Иброҳим (а.с.)га ўхшатиш мумкин. У оловга ташлаб ёқмоқчи бўлган қавмига асалдан ҳам мулойимроқ бўлган. Шунда уларга қарата бундай деган: **"Сизларга ҳам Аллоҳни қўйиб сиғинаётган бутларингизга ҳам суф-ей. Ахир ақл юргизмайсизларми"** (Анбиё, 67).

"Парвардигоро, албатта, мен зурриётларимни (бир бўлагини ўғлим Исмоил ва унинг онаси Ҳожарни) сенинг ҳурматли байтинг ҳузурда экин ўсмайдиган бир водийга жойлаштирдим" (Иброҳим, 36).

Бир куни Абу Бакр ва Умар ибн Хаттоб гаплашиб ўтирган эди. Улар гаплаша туриб баҳслашиб қолишди. Умар р.а Абу Бакр олдидан ғазабланиб чиқиб кетди. Абу Бакр унинг орқасидан бориб, кечиришини сўради. Умар (р.а) унинг гапларини эшитишни ҳам истамай, эшикларини ёпиб олди. Умар кейин бу ишидан анча пушаймон бўлди. Сўнг ўзи Абу Бакрнинг уйига борди ва эшик олдига туриб, Абу Бакрни сўради. Ичкаридан у кишини йўқлигини айтади. Сал ўжарроқ Сиддиқ Расулulloҳ (с.а.в.) олдларига йўл олган эди. Ҳаттоки йўлда шошилганидан кийимлари тиззасига тушиб кетарди.

Набий алайҳиссалом уни бу аҳволда кўриб Абу Бакр розийаллоҳу анҳуга айтдилар:

-Дўстингизга бирор азият етдими? Абу Бакр (р.а.) Расулulloҳнинг олдига келиб салом берди ва айтдики:

- Эй Расулulloҳ, Умар билан тортишиб қолдик, унинг кўнглини оғритдим, сўнг пушаймон бўлиб ундан кечирим сўрадим, лекин у менга қарамади, олдингизга кел-дим".

Расулulloҳ (с.а.в.): "Сени Аллоҳ кечирсин, эй Абу Бакр", деб уч марта такрорладилар. Бир оздан сўнг Ҳазрати Умар кўринди. Унинг юзини ғазаб эгаллаб олган эди. Расулulloҳ алайҳиссалом Умарни кўриб шунчалик хафа бўлдиларки, ҳатто юзлари тиришиб кетди. Бу ҳолни кўриб Абу Бакр тиз чўкиб ёлвора бошлади: "Эй Расулulloҳ, Аллоҳга қасамки, мен айбдорман, зулм қилдим".

Набий алайҳиссалом айтдилар: "Албатта Аллоҳ таоло мени сизларга элчи қилиб юборганда сизлар мени ёлғончи дедингиз, Абу Бакр эса мени тасдиқлади. Мен учун моли ва

жонини аямади. Энди сизлар мен учун дўстимни кечирмайсизларми?! Сизлар мен учун дўстимни кечирмайсизларми?"

Чошгоҳ вақти Расулulloҳ (с.а.в.) Абу Бакр ва Абу Ҳурайра (р.а.)лар билан ўтирганида олдиларига бир аъробий киши келди. Аъробий Расулulloҳ алайҳиссаломга қаради, сўнг Абу Ҳурайрага (р.а.) юзланди, кейин Абу Бакрга тикилиб қараб деди: "Сен Абу Бакрмисан?"

"Ҳа" деб жавоб берилгач:

Аъробий киши Абу Бакрни ҳақоратлаб сўқди. Шунда Абу Бакр ажабланиб, Расулulloҳ алайҳиссалом томон қаради. Абу Бакр Пайғамбаримизни ҳайратлангани ва табассум қилганини кўриб ҳайрон бўлди. Аъробий Абу Бакрни сўқишда давом этди. Абу Бакр сабр қилди ва унга чурқ этмади. Кимки авф қилса ва яхшилик қилса, унинг ажри Аллоҳнинг зиммасидадир. Аъробий яна сўқишда давом этаётганида жим ўтирган Абу Бакр Расулulloҳ алайҳиссаломга қаради. Нима учун аъробий дўстини сўқаётган вақтида ҳеч нарса демадилар? Абу Бакр Набий алайҳиссаломга энг севимли эмасмиди? Нима учун ҳақорат қилаяпсан, эй фалончи, деб аъробийдан сўрамадилар.

Нихоят, Абу Бакрнинг тоқати тоқ бўлиб, ғазабланиб ва унинг баъзи сўзларига жавоб қайтарди. Дўстидан бу нарсани кутмаган Расулulloҳ (с.а.в.) ўрниларидан туриб кетдилар ва дўстига: "Шайтон билан ўтирма", дедилар.

Ҳазрати Абу Бакр аъробийнинг баъзи гапларига жавоб берганида Набий алайҳиссалом туриб кетганларидан ҳайрон бўлди. Нима учун Расулulloҳ алайҳиссаломнинг юзларини ғазаб сояси қоплади?

Абу Бакр набий (а.с.)нинг ортидан етиб бориб сўради "Эй Аллоҳнинг пайғамбари, у мени ҳақорат қилганда сиз жим ўтирган эдингиз, баъзи сўзларига жавоб қилсам, ғазабланиб туриб кетдингиз".

Расул алайҳиссалом айтдилар: "Ҳалиги киши сени ҳақорат қилганида бир фаришта сени ҳимоя қилиб турарди. Жавоб қилганинда эса фаришта кетиб, унинг ўрнига шайтон ҳозир бўлди. Мен шайтон бор жойда ўтирмайман".

Набий алайҳиссалом сўнгра дедилар: "Эй дўстим, уч нарса борки, унинг ҳар бири ҳақдир. Бир бандага зулм қилинса, банда Аллоҳ учун уни эътиборсиз қолдирса, Аллоҳ зулм кўрган бандани азиз қилади ва унга ёрдам беради. Бир киши сахийлик эшигини очиб, у билан ажр-савобни истаса, Аллоҳ уни янаям зиёда қилади. Бир киши тиланчилик эшигини очиб, шу билан молини кўпайтирмақчи бўлса, Аллоҳ азза ва жалла уни хор қилиб қўяди".

* * *

Расулulloҳ алайҳиссаломнинг саҳобалари тўпланиб турганда Абу Бакрдан "Сиз жоҳиллик пайтингда ароқ ичганмисиз?" деб сўрашди.

"Аллоҳнинг ўзи асрасин". Мен ароқ ичмаганман:

"Нима учун, у пайтда ароқнинг ҳаромлигини билмас эдингиз-ку?"

"Мен ор-номусим ва шарафимни сақлар эдим. Кимки ароқ ичса, ор ва шарафини ерга урибди". Бу гап Расулulloҳ алайҳиссаломга етиб борганида шундай деб марҳамат қилдилар: "Абу Бакр рост айтибди, Абу Бакр рост айтибди".

Расулulloҳ (с.а.в.) бир куни саҳобаларидан сўрадилар:

"Бугун қайси бирингиз рўза тутдингиз?"

Шунда Абу Бакр розийаллоҳу анҳу: "Мен", деди.

Раҳмат набийи (с.а.в.) яна сўрадилар: "Бугун ким жанозага борди?"

Асҳоб сукут қилди, фақат Сиддиқ "Мен",- деди.

Хотамун Набий (с.а.в.) сўрашда давом этдилар: "Бугун қайси бирингиз бир мискинни таомлантирди?"

Яна Абу Бакр Сиддиқ айтди: "Мен таомлантирдим".

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам яна сўрадилар: "Бугун қайси бирингиз касални бориб кўрди?"

Шу ерда ҳозир бўлган ҳамма саҳобалар сукут қилдилар. Фақатгина Абу Бакр деди: "Мен, ё расулulloҳ".

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам шунда айтдилар: "Кимда шу фазилатлар жам бўлса, жаннатга киради".

* * *

Абу Бакр (р.а) Расулulloҳ билан бирга Макка фатҳида иштирок этди. У Пайғамбаримиз ҳузурларига кексайиб қолган отаси Абу Қаҳофани олиб келди. Расулulloҳ (с.а.в.) Абу Қаҳофани кўриб айтдиларки: "Сен отангни қийнаб қўйибсан. Билганимда мен ўзим уйингизга борар эдим".

Абу Бакр Сиддиқ айтдики: "Эй Расулulloҳ, сиз уйимизга боргандан кўра отамнинг ўзи олдингизга келишга ҳақлироқдир".

Расулulloҳ (с.а.в.) икки муборак қўлларини Абу Қаҳофанинг кўксига қўйиб: "Эй шайх, иймон келтир" дедилар.

Шунда Абу Қаҳофанинг қалби очилиб, Аллоҳдан бошқа илоҳ йўқ, албатта, Муҳаммад Аллоҳнинг Расулидир, деб гувоҳлик бераман, дея шаҳодат калимасини келтирди.

Абу Бакр Сиддиқ отасининг мусулмон бўлганидан беҳад қувониб айтди: "Сизни ҳақ билан юборган зотга қасамки, Абу Толиб исломга кирганида ҳозиргиданда қувонар эдим. Чунки Абу Толиб исломга кирса, Набий (с.а.в.) хурсанд бўлардилар".

* * *

Абу Бакр Сиддиқ Хунайн ғазоти ва Тоиф сафарида ҳам қатнашди. Вақтики (с.а.в.) Маккаи Мукаррамадан Мадинага қайтганларидан сўнг Рум подшоси Мадинага юриш учун тайёргарлик кўраётганини билдилар. Шунда Расулulloҳ (с.а.в.) саҳобаларига Румга қарши юриш учун тайёргарлик кўришни буюриб: "Эй инсонлар, мен Румга юришни хоҳлайман", дедилар. Сўнг бой кишиларни Аллоҳ йўлида эҳсон қилишга ундадилар. Умар ибн Хаттоб ичида ўзича: "Бугун мен мусобоқада Абу Бакрдан ўтиб кетаман", деб ўйлаб, анча пул келтирди. Набий (с.а.в.) Умардан: "Аҳлингга нимани қолдирдинг?" деб сўрадилар. У киши: "Шунинг ярмини қолдирдим", деди. Кейин Абу Бакр тўрт минг дирҳам келтирди. Пайғамбар (с.а.в.) ундан ҳам: "Сен ҳам аҳлингга бирор нарса қолдирдингми?" деб сўрадилар.

Ҳазрати Абу Бакр бунга жавобан: Аллоҳни ва унинг Расулини қолдирдим", деб жавоб берди. Умар бу гапни эшитиб Абу Бакрга тан бериб деди: "Ҳеч нарсада сиздан ўтиб кетолмас эканман, бу гал ҳам мендан ғолиб чиқдингиз".

* * *

Кунлардан бирида Абу Бакрнинг қорни жуда очди. Уйдан ейишга бирор нарса тополмади. Қорин очлигига сабр қилиб бўлмасди. Унинг қули озгина таом келтирди. Абу Бакр шу таомдан бир луқма олиб еди. Қули айтди: "Илгари бир егулик олиб келсам, қаердан олдинг деб сўрар эдингиз. Аммо бу сафар суриштирмадингиз".

Абу Бакр Сиддиқ: "Очликнинг зўридан таом тўғрисида сўрашни унутибман", деди. Сўнг таомдан қўлини тортди ва сўради: "Айт-чи, сен бу таомни қаердан келтирдинг?"

У айтди: "Бир куни жоҳилият вақтида бир қавм олдидан ўтиб қолдим. У пайтлар сеҳр-жоду қилиб юрардим. Шу қавмга ҳам сеҳр-жоду қилиб берган эдим. Бугун ўша жойдан ўтиб кетаётсам, тўй бўлаётган экан. Менга ўша сеҳрнинг ҳақиқа мана шу таомни беришди".

Абу Бакр Сиддиқ айтди: "Мени ҳалок қилмоқчи бўлдингми?"

Кейин қўлини ҳалқумига тикиб. қайт қила бошлади. Лекин ютган луқма осонликча чиқмади. "Ичингга ютган луқма сув ичсанг чиқиши мумкин", дейишди. Абу Бакр Сиддиқ идишда сув олиб келишни буюрди. Сув келтирилди. У ўзини мажбурлаб сувни ича бошлади, сўнг қайт қилганда луқма сув билан бирга қориндан чиқиб кетди. Кўришсаки, у луқма қарғанинг бошидек экан. Шунда олдидагилар бу ишига ҳайрон бўлиб айтдиларки: "Аллоҳ сенга раҳм қилсин, шу луқмани деб жонингни шунча қийнадингми!"

Абу Бакр Сиддиқ деди: "Агар мана шу нарса чиқмаса, уни жоним билан чиқарган бўлардим. Батаҳқиқ Расулulloҳ (с.а.в.)дан эшитган эдимки: "Ҳаромдан ўсган ҳар бир жасад дўзахга ҳақлидир."

Абу Бакр Сиддиқ кўз ёшларини артиб шундай деди: "Бу луқмани еб танамга ҳаром киришидан кўрқдим".

* * *

Набий алайҳиссалом мусулмонларга шу йили ҳаж қилмоқчи эканликларини ва унга қодир бўлган мусулмонлар йўл ҳозирлигини кўришни буюрдилар. Лекин ҳаж мавсуми яқинлашган вақтда бетоб бўлиб қолдилар ва Абу Бакрни ҳаж қилишда мусулмонларга бошқарувчи қилиб юбордилар.

Абу Бакр ҳижратнинг ўнинчи йили Ҳажжатул Вадоъ куни Набий алайҳиссалом билан бирга бўлганди. Набий (с.а.в.) ҳаждан қайтиб касал бўлиб қолдилар. Набий (с.а.в.) бир туш кўрдилар. Бу тушини Абу Бакрга айтиб бердилар. Чунки Абу Бакр Сиддиқ тушни таъвил ва тафсир қилишда анча моҳир бўлган. Кўпинча Набий (с.а.в.) ундан тушини таъвил қилиб беришини сўрардилар.

Абу Бакр Сиддиқ айтдики: "Бу тушингиз яхшиликкадир, ё Расулulloҳ, Аллоҳ сизни боқий қилсин бу тушингиз энгиллик билан қарор топганини кўрарсиз".

Расулulloҳ (с.а.в.) айтдилар: "Эй Абу Бакр, тушимда сен билан даражада мусобақалашаётган эканман. Мен сендан икки ярим даража ошиб кетибман".

Абу Бакр Сиддиқ айтди: "Эй Расулulloҳ, Аллоҳ таоло сизни раҳмат ва мағфиратига олсин. Мен сиздан кейин тагин икки ярим йил яшайдиган кўринаман", деб таъвил қилди.

* * *

Расулulloҳнинг касаллари кун сайин кучайиб борди. У киши жамоат билан намоз ўқишга қодир бўлмадилар. Айтдиларки: "Абу Бакрга айтинглари, одамларга намоз ўқиб берсин". Намоз вақти кирган бўлса-да, Абу Бакр кўринмасди. Саҳобалардан Абдуллоҳ ибн Замъа ибн Асвад: "Эй Умар, тур", деди. Умарул Форуқ ўрнидан туриб, имомликка ўтиб, намозга такбир айтди. Буни Набий алайҳиссалом эшитдилар. Чунки ҳазрати Умар баланд овозли киши эди. Набий алайҳиссалом: "Абу Бакр қаерда? Бундан Аллоҳ ва мусулмонлар рози бўлмайди. Бундан Аллоҳ ва мусулмонлар рози бўлмайди", дедилар. Расулulloҳнинг бу сўзларидан сўнг саҳобалар Абу Бакрга одам юборишди. Абу Бакр етиб келганда ҳазрати Умар намозни ўқиб бўлган эди. Умар ибн Хаттоб Абдуллоҳ ибн Замъадан норози бўлиб шундай деди: "Эй ибн Замъа, сенга вой бўлсин, нима қилиб кўйдинг. Аллоҳга қасамки, сен менга намоз ўқиб бер, деганингда буни сенга Расулulloҳ (с.а.в.) буюрган деб ўйлабман. Агар билганимда имомликка ўтмасдим".

Абдуллоҳ ибн Замъа айтдики: "Аллоҳга қасамки, Расулulloҳ бу ишга буюрмадилар. Лекин мен Абу Бакр йўқлиги учун сизни шу ердагилардан ҳақлироқ деб билдим".

Иккинчи куни Расулulloҳ (с.а.в.) масжидга чиқдилар. Абу Бакр Сиддиқ имомликка ўтиб намоз ўқиётган эдилар. Мусулмонлар Расулulloҳ (с.а.в.)ни кўриб хурсанд бўлдилар. Улар ўрнидан кўзғалмоқчи бўлганларида, Расулulloҳ (с.а.в.) намозларини давом эттиришга ишора қилдилар. Расулulloҳ (с.а.в.) мусулмонларнинг намоздаги бу ҳолатини кўриб табассум қилдилар, чунки уларга Абу Бакр Сиддиқ имомлик қиларди.

Расулulloҳ (с.а.в.) масжиддан Оиша онамизнинг хужрасига қайтдилар. Шу куни у киши охират сафарига йўл олдилар. Бу пайтда пайғамбаримиз 63 ёшда эдилар. Абу Бакр Сиддиқ розийаллоҳу анҳу Расулulloҳнинг (с.а.в.) олдиларига кирди. Унинг қалбига Уҳуд тоғидек ғам-қайту чўккан эди.

Расулulloҳ (с.а.в.) Оиша онамиз хужрасида юзлари ёпиқ ётардилар. Абу Бакр Сиддиқ у кишининг муборак юзларини очиб ўпдилар ва Расулulloҳ (с.а.в.)га юзланиб шундай деди: "Ота-онам сизга фидо бўлсин, Аллоҳ сизга тақдир қилган ўлим шарбатини тотдингиз. Энди сизга бундан кейин ҳеч қачон ўлим етмайди".

Абу Бакр Сиддиқ у зотнинг юзларига ёпинчиқни қайта тортдилар. Кейин Ҳазрати Али, Фазл ибн Аббос ва шу ерда ҳозир бўлган кишилар Расули Акрамни кафанлашга киришди. Шунда мусулмонлар Расулulloҳни қаерга дафн қилиш хусусида тортиша бошлади: "Қаерга дафн қиламиз? Одамлар билан бир жойгами? Ёки ўз уйларидами?" Абу Бакр Сиддиқ айтдики: "Расулulloҳ (с.а.в.)дан "Аллоҳнинг набийи қаерда вафот этса, ўша жойга дафн қилинади",

деганларини эшитгандим". Сўнг Набий (с.а.в.) Оиша онамиз ҳужрасига дафн этилди. У киши ётган тўғнак оли-ниб шу жойда қабр қазилди ва шу ерга дафн қилинди.

* * *

Мусулмонлар Абу Бакр Сиддиқнинг халифа бўлишига байъат беришди. Абу Қаҳофага айтишдики: "Сенинг ўғлинг халифаликка сайланди". У: "Айтиг: "Эй мулк-давлат эгаси бўлган Аллоҳим, Сен истаган инсонинга мулк ато қилурсан ва истаган кишингдан бу мулкни тортиб олурсан" (Оли Им-рон, 26), деди.

Кейин: "Нима учун уни бошлиқ қилдиларинг?", деб сўради.

Мусулмонлар айтишди: "Ёши улуғлиги учун".

Абу Қаҳофа айтди: "Мени ёшим ундан катта-ку!"

* * *

Расулulloҳ (с.а.в.) вафот этганларидан кейин Абу Бакр Сиддиқга байъат берилгач, фитна ва нифоқ кўрина бошлади. Яҳудий ва насроний аҳллари ғимиллаб қолишди. Баъзи араб қабилалари исломдан юз ўгиришди. Мусайлама ибн Ҳабиб Каззоб ва Талҳа ибн Ҳомид Асъадий қабилар пайғамбарликни даъво қилиб чиқишди.

Ҳазрати Абу Бакр бу нифоқни бостириш учун қўшин тўплади ва оддий сафда турганларга ислом байроғини берди. У оқилона саъй-ҳаракатлари туфайли муртадлар қуввати кесилди, пайғамбарликни даъво қилган баъзи каззоблар қатл қилинди. Шу тариқа фитна олови ўчирилди. Ана шу ишларда Абу Бакр Сиддиқнинг қатъияти ва жасорати алоҳида ўрин тутди.

Биринчи халифа Румга юришдан олдин Умар, Али, Усмон, Абдурахмон ибн Авф, Саъд ибн Абу Ваққос, Саид ибн Зайд, Абу Убайда ибн Жарроҳ, Бадр жангида қатнашган муҳожир ва ансорлардан иборат кўзга кўринган саҳобалар билан маслаҳат қилди. Сўнг Абу Бакр Сиддиқ шундай деди: "Эй одамлар, албатта Аллоҳ сизларга исломни неъмат қилиб, берди. Румга юриш учун тайёргарлик кўринглар. Албатта, мен сизларга бошлиқларни тайин қиламан. Роббингизга итоат этинг. Бошлиқларингизга қарши чиқманг. Албатта, Аллоҳ тақво қилувчилар ва чиройли амал қилувчилар билан бирга".

Шомга юборилган қўшинни, Бани Асфар ва форс ҳарбийда муртадлар билан шерикчилик ва мусоҳама (олди-берди) қилишликдан қайтарилди.

Ҳазрати Умар бир куни Абу Бакр Сиддиқнинг олдида борди. У киши оғзини боғлаб олганини кўрди. Шунда Абу Бакр Сиддиқ: "Жим тур", дегандек ишора қилдилар. Бироздан сўнг Абу Бакр Сиддиқ: "Албатта мана шу нарса(яъни тил) мени ҳалок қилади", деди. Аслида жаннат башорат қилинган ва энг биринчи иймон келтирган саҳобалардан бўлишига қарамасдан, бир қадами жаннатда бўлса ҳам, Аллоҳ таолонинг синови ва шайтон макридан ўзини эмин ҳисобламасди.

* * *

Абу Бакр Сиддиқ улуғ инсон бўлиб, кўпгина хислатлари билан бошқа саҳобалардан ажралиб турарди. Бу хислатлари билан улардан кўра баланд чўққига кўтарила олди. Буни қуйидагиларда ҳам кўриш мумкин:

Иймон. Агар бу умматнинг иймонини Абу Бакрнинг иймони билан ўлчанса, Абу Бакр Сиддиқнинг палласи оғирроқ келишини Расулulloҳ (с.а.в.) айтганлар.

Фидоийлик. У бутун моли ва жонини дин йўлида тикди.

Қатъият ва оқиллик. Айниқса, закот беришдан бош тортган ва муртадларга қарши муҳораба қилишга қатъий турган вақтда бу нарса яққол кўзга ташланди.

Тавозеъ ва иффат. Халифа бўлишдан олдин мусулмонларга раҳмдил ва меҳрибон бўлганидек халифалик даврида ҳам тавозеъ ва раҳм-шафқатли бўлиб қолди.

Қуръонни жамлаш. Ямома куни Қуръонни ёд олган қорилардан кўплари шаҳид бўлди. Ҳазрати Умар Аллоҳнинг китоби йўқ бўлиб кетишидан кўрқарди. Халифа олдида кириб Қуръонни жам қилишни таклиф қилди. Абу Бакр бу фикрни маъқуллади. Мусхафнинг жамланиши тарихда Абу Бакр Сиддиқнинг энг улуғ ишларидан бири бўлиб қолди. Аллоҳ у зотдан рози бўлсин.

* * *

Абу Бакр Сиддиқ Ҳорис ибн Калда билан ҳадя қилинган буғда пиширилган гўштдан еди. Ҳорис ибн Калда айтдики: "Бундан еманг, эй Расулulloҳ (с.а.в.)нинг халифаси, албатта у гўштга захар қўшилган. Ажалимиз бир кунда етмасин".

Абу Бакр Сиддиқ қўлини таомдан тортди. Аммо иккалалари ҳам касал бўлиб қолишди. Абу Бакр Сиддиқ ўзида бир оғриқ кўзғалганини сизди. Шунда уй аҳиллари: "Сизга табиб қақрайликми", деб сўрашди. Абу Бакр Сиддиқ айтди: "У мени кўрди".

Асмо акаси Абдурахмонга табиб қачон келди, унга ким хабар берди, дегандек қаради. Абу Бакр Сиддиқ дедики: "Албатта, мен хоҳлаганимни қилувчиман".

У раббоний киши эди. Бас, касаллик кучая бошлагач, у шундай деди: "Мана, ўлим ҳаққи рост етиб келди (Эй инсон), бу (ўлим) сен қочувчи бўлган нарсадир" (Қоф сураси, 19-оят).

Абу Бакр Сиддиқ ўлими яқинлашганини сезгач, ўзидан сўнг бир кишини халифаликка тайинлашни хоҳлади. У ўлим билан олишиб турган бир ҳолда ҳам мусулмонларнинг фитна ва изтиробдан узоқ бўлиш ташвишини чекарди. У ҳазрати Умарнинг халифа бўлишини хоҳларди. У вафотидан кейин Умар ибн Хаттобни халифа бўлишини котибларига ёздириб қолдирди.

Вафот этиши яқинлашганини сезиб, олдида турганларга: "Агар мен вафот этсам, мени Набий алайҳиссалом дафн қилинган уйга олиб боринглар. Эшиклари олдида туриб: "Ассалому алайкум, ё Расулulloҳ, мана бу киши Абу Бакр Сиддиқ сиздан изн сўраяпти", деб айтинглар. Агар изн берилса, мени олдиларига олиб кининглар ва мени у жойга дафн қилинглар. Агар эшик очилмаса, мени Бақиъ қабристонига олиб бориб дафн қилинглар".

У киши охирги нафасда: "Мени мусулмон ҳолимда вафот эттиргин, солиҳ бандаларинг қаторига қўшгин", деди.

Абу Бакр Сиддиқ вафот этганидан кейин айтганидек, у кишини Пайғамбаримиз ором олаётган уй олдида олиб бордилар.

Саҳобалардан бири: "Ассалому алайкум, ё Расулulloҳ, сиздан Абу Бакр Сиддиқ изн сўраяпти", деди.

Эшик очилди. Ичкаридан хотиф овоз берди: "Ҳабибни олиб кининглар, дўст дўстга муштоқдир".

Абу Бакр Сиддиқ қизи Оиша розийаллоҳу анҳонинг ҳужрасига дафн қилинди. У кишининг бошлари Расулulloҳнинг саллаллоҳу алайҳи васаллам кўксиларига яқин жойга қўйилди.

У киши 2 йилу, 3 ойу 10 кун халифалик қилди ва ҳижратнинг 13-йили жумадул охир ойининг 8-куни вафот этди.

Абу Бакр Сиддиқ 63 йил умр кўрди. Расулulloҳ (с.а.в.)нинг кўрган тушлари ҳақ бўлиб чиқди ва Абу Бакр Сиддиқнинг қилган таъвили ҳам ўз исботини топди. Чунки Абу Бакр Сиддиқ Расул алайҳиссалом вафотларидан икки ярим йил ўтгандан кейин боқий дунёга рихлат қилди. Аллоҳ у кишидан рози бўлсин.

УМАР ИБН ХАТТОБ

Бани Махзум қабиласининг энг обрўли кишиларидан бири Ҳишом ибн Муғйира Махзумийнинг қизи Хонтама фил воқеасидан ўн уч йил ўтгандан сўнг ўғил кўрди. Ўғлига Умар деб исм қўйди.

Бу Умар ибн Хаттоб ибн Нуфайл ибн Абдул Уззо ибн Рабоҳ ибн Абдуллоҳ ибн Қурт ибн Ризоҳ ибн Аъдий ибн Каъб ибн Лавъий Қурашийдир.

Умар ибн Хаттоб жоҳилона ҳаёт кечираётган қавм орасида ўсиб-улғайди. Ёшлигида бундан бошқача ҳаётни тасаввур қилолмас, қавм нимани одат қилган бўлса, шунга тақлид қилар, қимор ўйнар, шароб ичиб, кўнглини хушларди. У шижоатли, ростгўй, омонотдор ва ихлоси билан бошқаларнинг ҳавасини келтирарди. Ёшлигидан жасорати, шижоати ва закийлиги билан танилди.

Умар Қурайшнинг ёшлари каби амакисининг ўғли Зайд ибн Амр ибн Нуфайлнинг қўйларини боқиб вояга етди. Зайд Иброҳим алайҳиссалом динида бўлиб, Умарни ҳам бир неча марта шу динга ундаб кўрди. Умар унинг айтган сўзларини ўйлаб ҳам кўрмади. Чунки Зайднинг мустақил бир фикрга эга бўлмай бошқаларга тақлид қилиш одати борлигини биларди.

Қурайш қабиласи ўзаро ёки бошқалар билан уришиб қолса, Умарни воситачи қилиб жўнатар эди. Агар обрў талашиш ёки фахрланиш каби ишларда низолашиб қолса, Умарни қабилла обрўсини ҳимоя қилиши учун қабиланинг фахри сифатида ҳакам қилиб жўнатар эдилар.

Шундай қилиб жоҳилият даврида ҳакамлик қилиш билан танилган Умар ибн Хаттоб ўн саккиз ёшга етганда Валид ибн Муғйира билан сафарга чиқди. Умар Валиднинг туясига қарар, юкларини кўтарар ва матоларини кўриқлар эди. Улар биргаликда Ал-Балқо (Иордания шарқий қисмида) деган жойга етиб келишди. Шу ерда Рум донишмандларидан бири билан ҳамсуҳбат бўлди. У киши бўйлари узун ва қарашлари тетик болага тикилиб туриб, ундан сўради:

- Эй бола, исминг Омир ёки Имрон бўлса керак, ёки шунга ўхшаш.

Ибн Хаттоб унга:

- Менинг исмим Умар, - деди. Румлик киши айтдики:

- Сонингни менга кўрсат-чи?

Умар сонини очиб кўрсатди. Шу пайт у киши Умарнинг оёқларининг бирида кафтдек келадиган қора холни кўриб қолди.

Румлик киши унга яна буюрди:

- Эй Умар, бошингни ҳам кўрсат-чи?

Умар бош кийимини олган вақтида бошида сочи йўқ эди.

Румлик киши Умарнинг ўнг қўлини ушлаб кўрди. У чапақай бўлиб, ўнг қўлида яхши ҳаракат қилолмасди. Румлик киши қидирган нарсасини топгандай хурсанд ҳолда шундай деди:

- Маъсума Марям ҳаққи, сен араблар подшоси бўласан. Умар бу гапдан кулиб, мен араблар подшоси бўламанми?, дея ажабланди. У ҳали подшоҳ бўлишни тасаввур ҳам қилолмасди. Румлик киши ундан кулишини сабабини сўраб қатъийлик билан айтди:

- Маъсума Марям ҳаққи, албатта, сен арабларнинг подшоси бўласан. Рум ва Форснинг ҳукмдорига айланасан.

Румлик киши хачирига миниб, Умарнинг ортидан эргашди. Валид ибн Муғйира олиб келган молини сотиб, пулига атир-упа ва кийим-кечак харид қилди. Румлик киши Умарнинг орқасидан Маккагача соядек эргашиб келди. У бошқа савол бермади. Роҳиб қайтаётганида подшоҳлар қўлини ўпгандек, Умарнинг қўлини ўпиб қўйди.

* * *

Аллоҳ азза ва жалла араб диёрига ҳидоят ва ҳақ динни юборди. Умар ибн Хаттоб Набий алайҳиссаломнинг бу динга даъва қилаётганини кўрди. Даъватни етказиш йўлида Расулуллоҳ алайҳиссалом ва у кишининг саҳобалари қаттиқ қийинчиликларга учрётганига Умар лоқайд қарай олмасди. Қолаверса, ростгўйларнинг ростгўйи бўлган пайғамбар алайҳиссалом дуо қилдилар: - Эй Аллоҳим, исломни азиз қилгин, ўзингга маҳбуб бўлган икки кишининг бири

билан исломни азиз қилгин: Умар ибн Хаттоб ёки Амр ибн Ҳишом (Абу Жаҳл).

Умар бир куни чошгоҳ пайтида Каъбага йўл олди. У ерда тоғаси Абу Жаҳл Амр бин Ҳишом Каъбанинг олдида туриб: "Эй Қурайш жамоаси, Муҳаммад олиҳаларингизни ҳақорат қилайти, сизни аҳмоққа чиқараяпти ва ўтган салафларингизни дўзахга тушади, деб даъво қилаяпти. Огоҳ бўлинглар, кимки Муҳаммадни ўлдирса, юзта қизил ва қора туя, минг уқия кумуш ва фалон, фалон нарса олади", деб хитоб қилаётганини кўрди.

Шунда Умар унинг яқинига бориб айтдики:

- Мен шуни қиламан. Қурайшликлар сўрашди.

- Сен уни ўлдирасанми, эй Умар? Умар ҳа, деб жавоб берди.

Умар ибн Хаттоб Қурайшнинг улуғлари билан бу ишни қилиш учун аҳдлашди. Расулulloҳни тезроқ қатл қилиш иштиёқида қиличини осиб камонларини елкасига ташлаб, йўлга тушди.

Умар кетаётган вақтида қавмидан бўлган Нуайм ибн Абдуллоҳ Нуҳамни учратиб қолди. У исломни қабул қилса-да, қавмидан кўрққани учун мусулмонлигини яшириб юрарди. У Умарнинг кўзидан бир ёмонликни пайқади, унинг юзини ғазаб ва нафрат ўраб олганини сизди. Нуайм сўради:

- Қаерга кетаяпсан, эй Ибн Хаттоб? Умар йўлида тўхтаб:

- Мен қурайш халқини ажратган, улутларини нодонга чиқариб, олиҳаларини ҳақорат қилган бир собийини ўлдирмоқчиман. Нуайм ибн Абдуллоҳ уни шаштидан тушириш мақсадида:

- Аллоҳга қасамки, нафсинг сени алдаб қўйибди. Агар сен Муҳаммадни ўлдирсанг, Бани Абду Манноф болалари сени ер юзидан юришингга қўйиб қўяди деб ўйлайсан-ми?- деди.

У қандай бўлмасин Умарни Расулulloҳ алайҳиссаломга азият етказиш фикридан қайтаришни ўйларди.

У Умарга:

- Сен олдин ўз оиланга қайтиб уларни тузат, - деди. Умар ибн Хаттоб ўйланиб қолди. Гап нима хусусда эканини тушунмасдан: - Қайси оилам ҳақида гапиряпсан, - деди.

Нуҳам ибн Абдуллоҳ айтди:

- Куёвинг Саид билан синглинг Фотима исломни қабул қилди. Муҳаммаднинг динига ўтишди. Сен аввал иккови билан гаплашгин.

Умар ибн Хаттоб йўлидан қайтиб, ғазабланган ҳолда синглиси Фотиманинг уйига қараб кетди. Синглиси уйда Ҳабоб ибн Арт куёви билан синглиси Фотимага Қуръон оятлари битилган саҳифа - Тоҳо сурасини ўқиб бераётган эди. Шу пайт Умарнинг дарагини эшитиб Ҳабобни таҳмон орқасига яширишди. Синглиси Фотима оят битилган саҳифани бир жойга яширди. Умар уйга кириб дарҳол сўради:

- Пичирлаб нимани ўқиётган эдиларинг, мен уни эшитдим.

Фотима билан куёви: - Нимани эшитдингиз, шунчаки гаплашиб ўтирибмиз дегандек ҳайрон бўлишди. Умар ибн Хаттоб айтди:

- Менга иккалангизни ҳам Муҳаммад динига эргашганингиз хабари етди, - дея куёви Саиднинг юзига бир мушт туширди. Фотима эрини ҳимоя қилмоқчи бўлганида уни ҳам юзига уриб жароҳат етказди. Синглиси юзидан қон оқди. Фотима билан куёви унинг бу ишидан жаҳли чиқиб, ҳақиқатни ошкор қилишди:

- Ҳа, шундай биз исломни қабул қилдик. Аллоҳга ва унинг Пайғамбарига иймон келтирдик. Жаҳолат ботқоғидан чиқиб саодат йўлига кирдик, ҳар хил тошлардан ясалган бут санамларга сиғинишдан қутилдик. Энди нима қилсанг қил!

Умарнинг муштидан кейин Фотиманинг юзидан оқаётган қон уни ачинарли аҳволга келтириб қўйганди. Синглисининг аҳволи унга қаттиқ таъсир қилди. Қўрқиб қалтираб турган синглисини бағрига босиб олдингидан юмшаб деди:

- Ҳозиргина ўқиётган саҳифаларингни менга беринглар. Муҳаммад келтирган нарса нима эканини кўрмоқчиман.

Фотима бинти Хаттоб акасидаги ўзгаришни кўриб айтдики:

- Уни сизга беришдан кўрқамиз. Умар ибн Хаттоб деди:

- Лотга қасамки, кўрқма, мен уни ўқигандан кейин, албатта, қайтариб бераман.

Фотима бинти Хаттоб акасининг иймон келтиришидан умид қилиб деди:

- Эй акажон, бу Пайғамбаримиз(с.а.в.)га нозил қилинган Аллоҳнинг китобидир, уни бетаҳорат ҳолда қўлга ушлаб бўлмайди.

Умар ибн Хаттоб ўрнидан туриб ғусл қилиб келди. Шундан кейин синглиси Фотима қўлидаги саҳифани унга берди. Акаси саҳифага қараб шундай ёзувларни ўқий бошлади: **"Бисмиллаҳир роҳманир роҳим. То, Ҳа. (Эй Муҳаммад алайҳиссалом), Биз сизга бу Қуръонни қийналиб жафо чекишингиз учун эмас, балки (Аллоҳдан) кўрқадиган кишиларга панд-насихат бўлсин учун нозил қилдик. (У) ерни ва юксак осмонларни яратган Зот томонидан нозил қилингандир. (У Зот) Уз Аршига ўрнашган Раҳмондир. Осмонлардаги, ердаги ва уларнинг орасидаги ҳамда тупроқ остидаги бор нарса Унингдир"** (Тоҳа, 1-6).

Умар бу оятларни ўқиркан, бирдан юзини кўрқув эгаллади ва ўз ҳолига қайтди. Қалбини ажиб бир мулойимлик ўраб олаётганини ҳис қилар синглиси ва куёви эса бу ҳолатни зўр ҳаяжон ва кўрқув билан кузатишарди. Умар ҳайрат ва мулойимлик билан деди:

- Бу калом нақадар гўзал ва улуғ.

Буни эшитиб турган Ҳаббоб ибн Арат беркинган жойидан чиқди, унинг олдига кўрқмасдан яқинлашиб айтди:

- Аллоҳга қасамки, эй Умар, Аллоҳ азза ва жалла сени танлади. Расулulloҳ алайҳиссаломнинг даъватига сени танлади. У зот икки кишининг ҳаққига дуо қилганларини эшитдим. Расули акрамнинг: "Аллоҳим, ўзинга маҳбуб бўлган иккисининг бири билан исломни азиз қилгин: Умар ибн Хаттоб ёки Амр ибн Ҳишом", деганларига гувоҳман. Расулulloҳнинг дуолари сен учун бўлган дея умид қиламан.

Умар амакисининг ўғлига айтдики:

- Эй Саид, мени Муҳаммаднинг олдига бошла, мен Исломни қабул қиламан.

Ҳаббоб ибн Арат Умарнинг сўзи рост эканини билди ва унга айтди:

- Ҳозир у киши бир қанча саҳобалари билан Арқамнинг ҳовлисида ўтирибди.

Умар қиличини олиб, Арқамнинг ҳовлисига қараб жўнади. Унинг ҳовлисига келиб эшигини тақиллатди. Умарнинг овозини эшитиб Билол ибн Рабоҳ ўрнидан туриб бориб эшик тирқишидан қаради ва Умарни кўриб шошганича орқасига қайтди.

- Ё Расулulloҳ, бу Умар экан. Қиличи билан келибди. Буни эшитиб Ҳамза ибн Абдулмуттолиб ўрнидан кўзгалди:

- Унга изн беринг, агар яхшиликни хоҳлаб келган бўлса, биздан яхшилик топади. Агар ёмонликни хоҳлаб келган бўлса, қиличи билан ўзини чопамиз.

Билол Умарнинг кириши учун эшикка бориб рухсат берди. У эшикдан киргач, тўғри Расули акрам алайҳиссаломнинг олдиларига йўл олди. Расулulloҳ ўринларидан туриб Умарни ўтиришга таклиф қилдилар.

- Сени бу ерга нима келтирди, эй Ибн Хаттоб, Аллоҳга қасамки, сенда жоҳиллик аломатлари ниҳоя топганини ва Аллоҳ сенга юборган фалокатни йўқолганини кўраяпман.

Умар ибн Хаттоб бир титраб айтдики:

- Ё Расулulloҳ, мен олдингизга Аллоҳга ва унинг расулига, Аллоҳ ҳузуридан келган нарсага иймон келтиргани келдим.

Набий алайҳиссалом такбир айтиб юбордилар. Чунки Расулulloҳнинг кечалари Роббисига қилган дуолари ижобат бўлган эди. Мана шу кундан бошлаб Ислом Умар билан янада шуҳрат топади, мусулмонларнинг куч қудрати ортади.

Ҳовлидаги барча мусулмонлар Умар ибн Хаттоб ислом динига кирганидан қувонишди. Набий алайҳиссалом унга қараб дедилар:

- Аллоҳ сени ҳидоятга бошлади.

Умар ибн Хаттоб исломга кирганини эълон қилишни истади. Шу ерда турган жамоатдан сўради:

- Бу хабарни қайси бир қурайшлик етказди? Баъзи саҳобалар айтишди:

- Жамил ибн Муаммар.

Умар ибн Хаттоб Арқамнинг ҳовлисидан чиқиб, одамлардан Жамил ибн Муаммарни сўраб топди. Умар унга:

-Мен динимни ўзгартирдим, - деди.

Жамил ибн Муаммар ишонмасдан сўради:

- Сен динингни ўзгартирдингми? -Ҳа.

Жамил овозини баланд қилиб қичқирди:

- Эй халойиқ, огоҳ бўлинг, Умар ибн Хаттоб бошқа динга ўтибди.

Унинг орқасида турган Умар гапини тузатиб деди:

- Ёлгон айтяпти, мен ислом динига кирдим ва Аллоҳдан бошқа ҳеч қандай илоҳ йўқ, Муҳаммад Аллоҳнинг Расули эканига иймон келтирдим.

Одамлар Умарни ўраб олди. Улар билан бир-бирини ўлдириб қўйгудек даражада тортишди. Ҳатто қуёш чиқиб тепага келди. Чарчаб ўтириб қолган Умарнинг теппасига маккалик мушриклар келишди. Шунда уларга қарата деди:

- Нима қилсаларинг қилинглар. Биз уч юз киши бўлсак ҳам Маккадан ё биз чиқиб кетамиз, ё сизлар чиқиб кетасиз.

Улар бир-бирлари билан мунозара қилиб турган маҳал Умарнинг тоғаси Ос ибн Воил Саҳмий қайдандир пайдо бўлиб қолди.

У гап нимада эканлигини тушунмай нима қияпсизлар, деб сўради. Одамлардан бири деди:

- Умар динини ўзгартирди. Ос ибн Воил дедик:

- Бас қилинглар, ҳар ким ўзига бир ишни ихтиёр қилса, нимаям қиласизлар? Биродарларингиз Бани Одий қабиласи худди шундай исломга кираётганини кўрмаяпсизларми? Умарни ўз ҳолига қўйинглар.

Мушриклар худди Умарни тилка-пора қилиб ташлайдигандек ўқрайиб тарқалди.

Ҳамза ибн Абдулмутталиб ислом динига киргандан сўнг уч кун ўтиб Умар исломни қабул қилди. Бу пайтда исломни қабул қилган мусулмонлар сони» бор-йўғи ўттиз тўққиз нафар эди.

Шундан сўнг Умар тоғаси Абу Жаҳлнинг эшигини тақиллатди. У тоғасининг Расулulloҳ алайҳиссаломга Макка аҳлининг ичида энг катта душман эканини биларди.

Ичкаридан, ким у, деган овоз келди. Умар ибн Хаттоб

-ман, деди.

Абу Жаҳл таниш овоздан хурсанд бўлиб, уни уйига таклиф қилди:

- Хуш келибсан, эй жиян, бир иш билан келдингми? Ҳазрати Умар дарҳол муддаога кўчиб кўяқолди:

- Сизга бир хабарни айтгани келдим.

Абу Жаҳл ичида, Умар Муҳаммадни ўлдирган бўлса, бу ерга юзта урғочи туя сўраб келган, деган ўйга борди. Жиянининг бу ташрифидан хурсандлигини билдириш учун:

- Нима хабар?- дея сўради.

- Мен динимни алмаштирдим.

- Шундай қилдингми? -Ҳа.

Абу Жаҳл бир оз ўйланиб туриб айтди:

- Бундай қилолмайсан.

Ҳазрати Умар тоғаси ишонмаётганини сезиб:

- Мен Аллоҳга ва Муҳаммад Унинг расули эканига иймон келтирдим. У келтирган нарсаларни тасдиқладим, -деди.

Абу Жаҳл ўзини ичкарига олиб эшикни ёпа туриб айтдики:

- Аллоҳ сени ҳам, олиб келган хабарингни ҳам мендан узоқ қилсин.

* * *

Умар ибн Хаттоб исломни қабул қилганидан кейин Жаброил алайҳиссалом Расули акрам алайҳиссаломнинг ҳузурларига тушиб:

- Эй Муҳаммад, осмон аҳли Умарнинг исломга кирганидан хурсанд бўлишди, - деди.

Мусулмонлар Умар исломни қабул қилгунга қадар Байтул Ҳаромда тинч ва хотиржам ҳолда намоз ўқий олмас эдилар. Ҳазрати Умар айтди:

- Эй Аллоҳнинг расули, биз тирик қолсак ҳам, ҳалок бўлсак ҳам ҳақ эмасмизми?

Расули акрам алайҳиссалом бунга жавобан айтдилар:

- Ҳа, шундай, нафсим қўлида бўлган Зотга қасамки, сизлар тирик ҳолда ҳам, ўлган ҳолда ҳам тўғри йўлдасизлар.

Умар ибн Хаттоб буни эшитиб:

- Унда нимадан беркинамиз? Сизни ҳақ билан юборган Зотга қасамки, мен энди қайси бир мажлисда мушриклар билан бирга ўтириб қолсам, қўрқиб-писиб юрмасдан, Исломни ошкора етказайлик. Каъбада намоз ўқиб исломнинг буюкли гини кўрсатайлик. Сизни ҳақ билан юборган зотга қасамки, бугундан бошлаб ҳеч ким Аллоҳга яширин ҳолда ибодат қилмайди, - деди.

Расул алайҳиссалом саҳобалари икки саф бўлиб чиқдилар. Ҳазрати Ҳамза бир саф бошида, Умар ибн Хаттоб яна бир сафнинг бошида борар, қиличини чиқариб баланд овоз билан шундай дер эди:

- Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ, Муҳаммад Унинг расулидир. Расулulloҳ алайҳиссалом саҳобалари Масжидул Ҳаромга киришди. Каъбани тавоф қилишди. Тинч хотиржам ҳолатда намоз ўқиб қайтишди.

Буни кўриб мушриклар қалбини қаҳр-ғазаб ва қайғу эгаллади. Бир-бирига паст овозда пичирлаб айтишди:

- Бу қавм (мусулмонлар) биздан инсоф қилишни сўраяпти.

Расулulloҳ алайҳиссалом қайтганларидан сўнг Ҳазрати Умарга шундай хушхабарни айтдилар:

- Батаҳқиқ, сен ҳақ билан ботил орасини ажратдинг, эй Форуқ.

Умар исломни қабул қилган вақтда 26 ёшли йигит эди. Форуқ мусулмон бўлганини ошкора қилган биринчи саҳобий бўлди ва унинг бу динга кириши мусулмонлар учун катта ёрдам ва хурсандчилик бўлди.

* * *

Ясрибликлар Пайғамбаримиз алайҳиссалом олдиларига келиб, у кишини ҳимоя қилиш ва ҳижрат қилган мусулмонларга ёрдам бериш учун байъат бера бошлади. Шундан сўнг Набий алайҳиссалом асҳобларига Маккадан Ясрибга ҳижрат қилиш учун рухсат бердилар. Ансорийлар муҳожирларни ўз биродарларидек қарши олдилар. Бу биродарлик шу даражада эдики, муҳожирлар уларнинг уйида ўзларини ўз уйддек, шаҳрида ўз шаҳридек эмин-эркин ҳис қилдилар.

Расулulloҳ алайҳиссалом қурайшликлар сезиб қолмаслиги учун яширин ҳолда йўлга чиқдилар.

Лекин Умар бундай қилмади. У Ясрибга ҳижрат қилишдан олдин Қурайш бошлиқлари олдига бориб, бир ўзи ҳижрат қилишини кўпчилик олдида очиқдан-очиқ эълон қилди. Гўёки у бу билан Ясрибга ҳижрат қилишдан олдин уларни огоҳлантириб қўяётгандек эди. Умар қиличини тақиб, садоғини елкасига осди. Қурайш саййидлари олдидан ўтиб, Каъбага борди. Етти марта тавоф қилиб мақо-ми Иброҳимда икки ракат намоз ўқиди. Сўнг улар тўпланиб турган жойга бориб шундай деди:

- Қайси бирингиз онасини фарзандидан айиришни ёки фарзанди етим, хотини бева бўлиб қолишини истаса, мана бу водийнинг орқасида менга учрасин.

Шундан сўнг Умар Ясриб тарафга кетди. Унинг орқасидан бирон киши боришга журъат қилмади.

Умарул Форуқ мусулмонларнинг эътиборли кишисига айланди. Муҳожирлар ва ансорларнинг ҳурмат-эҳтиромига бирдай сазовор бўлди. Албатта Умарнинг шахсиятида шундай ҳурмат-эътибор ва иззат-эҳтиромга лойиқ жиҳатлар жуда кўп эди. Агар у кўринмай қолса, мусулмонлар хавотирга тушар, ҳозир бўлса, кўзлар севинчга тўлар ва қалблар хотиржам бўлар эди. Умар Пайғамбаримизнинг энг яқин кишиларидан бирига айланди. Гўёки у Набий алайҳиссаломнинг сояларидек эди, десак хато бўлмайди. Умарул Форуқ Расулulloҳ алайҳиссаломга қараб, сўзларини эшитиб тўймас, саҳобалар ичида у кишига энг иш тиёқманд киши бўлиб қолди.

Расулulloҳ алайҳиссалом айтдиларки:

- Аллоҳ ҳақни Умарнинг тили ва қалбига жойлади. Яна Набий алайҳиссалом дедиларки:

- Аллоҳ Умарга раҳм қилсин, у ҳақни гапиради, бир ишни қилса, ҳақ учун қилади ва бир ишни тарк қилса, ҳақ учун тарк этади. Бундан бошқаси эмас.

Ҳазрати Умар Ҳабибимиз алайҳиссалом билан бирга Бадр ва Уҳуд жангида иштирок этди.

Бир куни Умар ибн Хаттоб баъзи саҳобалар билан Имомул хайр алайҳиссалом ҳузурларида ўтирган эди. Олдиларига кийимига гард қўнмаган, сочлари қоп-қора бир киши келди. Сафар аломатлари ҳам билинмайдиган бу кишини Расулulloҳ алайҳиссалом асҳобларидан ҳеч бирлари танимади. У киши Расулulloҳ алайҳиссаломнинг тўғриларига келиб ўтирди. Тиззаларини тиззаларига теккизиб, икки қўлини икки сонлари устига қўйиб сўради:

- Эй Муҳаммад, Ислом нима? Мустафо алайҳиссалом дедилар:

-Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ деб гувоҳлик беришинг ва мен Аллоҳнинг элчиси эканимга иймон келтиришинг, намоз ўқишинг, закот беришинг, рамазон рўзасини тутишинг ва қодир бўлсанг Байтуллоҳни зиёрат қилишингдир.

У киши:

- Тўғри айтдинг, - деди.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом саҳобалари хотамул анбиёдан савол сўраб, яна ўзи тасдиқлаётган бу кишига ажабланиб қарашди.

У киши яна сўради:

- Эй Муҳаммад, иймон нима?

Ҳодийул башир зот алайҳиссалом айтдилар:

- Аллоҳга ва Унинг фаришталарига, пайғамбарларига, китобларига қиёмат кунига, яхшилик ва ёмонлик Аллоҳдан эканига иймон келтирмоғинг.

У киши яна, тўғри айтдинг, деб тасдиқлади. Суҳбатни кузатиб турган саҳобалар яна ажабланишди. У киши яна сўради:

- Эй Муҳаммад, эҳсон нима?

Оламларга раҳмат учун юборилган зот жавоб бердилар:

- Аллоҳни кўриб тургандек ибодат қилмоғинг, агар сен уни кўрмасанг ҳам албатта, У сени кўриб туради.

- Қиёмат вақти қачон?-деб сўради ҳалиги киши. Ҳаводан олиб гапирмайдиган зот алайҳиссалом шундай дедилар:

- У ҳақда сўралаётган киши сўровчидан билгувчироқ эмас.

У киши айтдики:

- Унинг аломатлари борми?

- Чўри ўз хожасини туғиши, оч, яланғоч, камбағал ва чўпонларнинг бир-биридан ўзиш учун иморат қуриши.

Ушбу саволларни берган киши туриб кетганидан сўнг Расулulloҳ алайҳиссалом Умар ибн Хаттобдан сўради:

- Бу киши кимлигини биласанми?

Ҳазрати Умар ўзи савол бериб, ўзи тасдиқлаган кишининг кимлигини билмас, олдин ҳам у зотни кўрмаган эди.

У айтдики:

- Аллоҳ ва Унинг расули билувчироқ.

Хотамул анбиё алайҳиссалом - У Жаброил эди. Сизга динингиздан таълим бергани келди, дедилар.

* * *

Бир куни Расулulloҳ алайҳиссалом Форукнинг оппоқ кўйлак кийиб юрганини кўриб сўрадилар:

- Кийиминг ювйилганми ёки янгими?

- Ювилган,- деб жавоб берди.

Улуғ хулқ соҳиби бўлган зот алайҳиссалом айтдилар:

- Янгисини кий, мақтовли ҳолда яша ва шаҳид ҳолда вафот қил.

Янги кўйлак кийганда Умар: "Менга авратимни беркитадиган кийим кийгизган ва хилқатимни чиройли қилган Аллоҳга ҳамдлар бўлсин", дер эди.

* * *

Умар Хандақ куни ва Ҳудайбия сулҳини тузишда Набий (с.а.в.) билан бирга эди.

Умар ибн Хаттоб бир куни Расулulloҳнинг ҳузурларида Қурайш аёлларининг кўп савол сўраб овозларини баланд қилиб гапирётганини кўриб қолди. Улар Умарнинг овозини эшитиб, ўзларини панага олиб жим қолишди. Бу ҳолни кўриб Хотамул анбиё (с.а.в.) табассум қилдилар.

Умар:

- Эй нафсининг душманлари, Расулulloҳдан кўрқмай, мендан кўрқяпсизларми? - деди.

Аллоҳнинг элчиси (с.а.в.) айтдилар:

- Эй Умар, агар йўлда шайтон сенга дуч келиб қолса, йўлини ўзгартириб бошқа йўлдан кетган бўларди.

Расулulloҳ (с.а.в.) Умар ибн Хаттобни отасининг номи билан қасам ичганини эшитиб айтдилар:

- Албатта, Аллоҳ ота-боболаринг номи билан қасам ичишдан қайтарди.

Абу Ҳафса дейди:

- Бу сўзни эшитганимдан сўнг ҳеч қачон бундай қасам ичмадим.

Бир куни пешин пайти Расулulloҳ (с.а.в.) масжидга хурсанд ҳолда кириб келдилар. У ерда саҳобалар ўтиришган эди. Расулulloҳ (с.а.в.) Умарга қараб дедилар:

- Мен бугун тушимда кўйлак кийган кишиларни кўрдим. Уларнинг кийиб олган кийимлари кўкракларига ҳам етмас, баъзилариники эса ундан ҳам тепароқда эди. Кейин Умарни кўрдим. Унинг кўйлаги ергача етиб турарди.

Саҳобалар сўрашди:

- Уни қандай таъвил қиласиз, ё Расулulloҳ? Ҳаводан олиб гапирмайдиган Расули акрам айтдилар:

- Динга йўйдим.

Албатта, Умар исломни мукаммал ушлади. У киши "ридо"сини кийганида бошдан-оёк беркитар эди. Шундан сўнг Хотамул анбиё (с.а.в.) айтдилар:

- Мен бир куни туш кўрдим. Тушимда менга бир қадаҳ сут берилди. Ундан ичганимда тирноқларимга қадар оқиб борганини сездим. Шундан сўнг ўзимдан ортиб қолганини Умарга бердим.

Расулulloҳдан сўрашди.

- Буни нима деб таъвил қилдингиз, ё Набийуллоҳ. Абул Қосим (с.а.в.) айтдилар:

- Илмга йўйдим.

Умар ибн Хаттоб Хотамул анбиё (с.а.в.) билан Умранинг қазосида, Макка фатҳида, Ҳунайн ғазотида ва Тоиф қамалида бирга қатнашди.

Бир куни Умарул Форуқ Расулulloҳ алайҳиссаломнинг ҳаж қила олмасликлари маълум бўлганидан сўнг, умра қилишга изн сўради. Набий алайҳиссалом изн бериб айтдилар:

- Эй биродарим, дуо қилганимда бизни унутма. Азиз биродар, қаранг бутун оламга раҳмат қилиб юборилган зот Умарга шундай деб турибдилар. Аллоҳ у зотнинг аввалги-ю охири гуноҳларини кечириб қўйгани ҳолда Умарнинг Каъба олдидаги дуосига нима муҳтожлиги бор?

Умар қачон бу сўзни эсласа: "Бу дунёда мен учун энг севимли нарса менга у зотнинг: "Эй биродар", деган сўзларидир", дерди.

Ҳа, бу сўз бутун башарият саййиди тарафидан одамлар бир-бирига ўзаро биродар эканини тасдиқловчи муборак шаҳодатдир. Ана шу сўз Умарнинг улуғлигига ҳам далолат қилади. Умар шу биродарлик аҳлидандир.

Умарул Форуқ баҳс-мунозара қилишга муҳтож бўлган ишларда тортишар, баъзан ҳукмини билмайдиган ишлар бўлса, дарҳол ҳукм чиқармас, фақат Набий алайҳиссалом келтирган ҳукмлар билан қаноатланувчи эди.

Умар ибн Хаттоб Каъбадаги Ҳажарул асвадни ўпиб, худди унга хитоб қилаётгандек деди:

- Сен фойда ҳам, зарар ҳам бермайдиган оддий тошсан. Аллоҳга қасамки, Расулulloҳ

алайҳиссалом сени ўпганларини кўрмаганимда сени ўпмас эдим.

Бир куни чошгоҳда Расулulloҳ (с.а.в.) масжидда баъзи саҳобалар билан ўтирганларида шундай дедилар:

- Тушимда жаннатда юрганимни кўрибман, бир аёл шу ердаги қаср ёнида таҳорат оларди. Мен ундан: "Бу қаср кимники", деб сўрадим. "Умарники", деб жавоб берди. Шунда мен сени рашкчи эканингни эслаб, дарров ортимга бурилдим.

Умар ибн Хаттоб йиғлаб деди:

- Сиздан ҳам рашк қиламанми, эй Аллоҳнинг расули?

* * *

Умар ибн Хаттоб Тоифдаги Ажз деган жойда мусулмонлар қўшинига амир бўлиб борган ва Табук ғазотида Набий (с.а.в.) билан бирга ҳамроҳлик қилди.

Кунлардан бирида Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам Жаброил алайҳиссалом билан суҳбат қуриб ўтирганларида Форуқ масжидга кириб келди. Жаброил (а.с.) айтдилар:

- Бу сенинг биродаринг Умар ибн Хаттоб эмасми? Расулulloҳ (с.а.в.) айтдилар:

- Ҳа, менинг биродарим. Ерда бўлганидек осмонда ҳам исми борми?

Жаброил (а.с.) айтдилар:

- Сизни ҳақ билан юборган Зотга қасамки, унинг исми осмонда ердагидан машҳурроқдир. Унинг исми осмонда Форуқ, ерда эса Умардир.

Кунларнинг бирида Расулulloҳ алайҳиссалом Қубо масжидига Абу Бакр, Умар, Усмон ибн Аффон ва Али (р.а.)лар билан бирга бордилар. Масжидда баъзи ансорий ва муҳожир саҳобалар бор экан. Пайғамбар (с.а.в.) айтдилар:

- Сизлар мўминмисизлар?

Қавм жим бўлиб қолди. Хотамул анбиё яна сўрадилар:

- Сизлар мўминмисизлар?

Умар ибн Хаттоб айтди:

- Ё Расулulloҳ, албатта, улар мўминдирлар, мен ҳам уларданман.

Ростгўйларнинг ростгўйи Пайғамбар алайҳиссалом айтдиларки:

- Қазойи қадарга иймон келтирасизларми?

Улар: "Ҳа", деб жавоб беришди. Набий (с.а.в.) айтдилар:

- Бало ва мусибатларга сабр қиласизларми? Улар яна: "Ҳа" деб жавоб беришди. Яхшиликлар имоми (с.а.в.) айтдилар:

- Неъмат ва яхшиликка шукр қиласизларми? Улар тагин: "Ҳа", дейишди.

- Каъбанинг Раббига қасамки, улар мўминдирлар. Мўмин киши мана шундай бўлади. Форуқ ҳамма вақт сабр қилувчи, шукр қилувчи ва рози бўлувчи бандалардан бўлган.

Умар ибн Хаттоб Ҳажжатул вадоъ куни Расулulloҳ билан бирга бўлди. Расулulloҳ (с.а.в.) Маккадан Мадинага қайтганларидан сўнг касал бўлиб ётиб қолдилар. Кейин руҳлари Рофиқул Аъло сари йўл олди. Умар ибн Хаттоб бундан жуда қаттиқ қайғуга ботди.

* * *

Умар ибн Хаттоб Расулulloҳнинг (с.а.в.) халифаси Абу Бакрни энг оғир ва қийин вазиятда ҳимоя қилди. Бу вақтда мусулмонлар Расулulloҳ вафотидан маҳзун ҳолатга тушиб нима қилишларини билмасдан, эс-ҳушларини йўқотиб кўйганди. Расулulloҳнинг вафотлари мусулмонларни шундай ҳолга келтириб кўйган эди. Форуқ биринчилардан бўлиб Абу Бакр Сиддиқга байъат берди. Бошқа мусулмонлар ҳам унга эргашиб, Абу Бакрга байъат беришди.

Абу Бакр у билан қийин пайтларда маслаҳатлашар, ҳаттоки бирор ишни қилишни хоҳласа, унинг фикрига қарар эди. Айрим кишилар Абу Бакрнинг олдига бориб: "Аллоҳга қасамки, билмай қолдик, халифа сенми ёки Умар?" деб сўрар эди. Сиддиқ айтардики:

- Агар у буни хоҳласа (кифоя).

Абу Бакр Умарни мусулмонларга қози этиб тайинланганидан кейин у кишининг давлат ишларида ёрдам берадиган ва маслаҳат қиладиган вазирга айланди. Умар Ислом халифалигининг энг обрўли кишиларидан бири ҳисобланиб, Пайғамбаримиз (с.а.в.) ҳам у

билан маслаҳатлашиб турар эдилар.

Ақро ибн Тамимий ва Уйайна ибн Ҳассон Фирозийлар қабила аҳлига сўзи ўтадиган бой кишилар бўлиб, Набий алайҳиссалом даврларида бир мунча имтиёзларга эга эдилар. Бир куни улар Абу Бакрнинг олдига келишди ва:

- Эй Расулulloҳнинг халифаси, бизнинг қабилада бир ер бор, у ер шўр, на ўт-ўлан ўсади, на ундан бошқа фойда бор. Расулulloҳ (с.а.в.) ҳам бизга ўз улушларимизни бериб турар эдилар. Агар маъқул кўрсангиз, шу ерни бизга ажратиб беринг, - дедилар.

Абу Бакр бунга ижозат бериб, ерни икковига хатлаб берди. Бир қанча кишини гувоҳ қилди. Бу гувоҳлар ичида Умар ибн Хаттоб йўқ эди. Ақро билан Уйайна Форукнинг уйига боришди. Умарга ўша қоғозни кўрсатишди. Ҳазрати Умар уни ўқий туриб, қўлига тупирди-да қоғоздаги ёзувларни ўчириб ташлади. Ақро билан Уйайнанинг бундан жаҳли чиқиб айтишди:

- Аллоҳга қасамки, биз билмай қолдик, қайси бирингиз халифа, уми ёки сен?

Умарни ёмон сўзлар билан ҳақорат қилишди. Форук шунда айтди:

- Расулulloҳ (с.а.в.) сизлар билан биродар ва иттифоқ бўлган вақтда мусулмонлар кучсиз ва озчилик эди. Сизларни Исломга муҳаббати ошсин деган мақсадда рағбатлантириб турар эдилар. Энди Аллоҳ Исломни азиз қилди. Жўнанглар, бошқа кўрингманглар. Аллоҳдан кўрқинглар ва Унинг ҳақларига риоя этинглар.

Ақро ибн Ҳабис билан Уйайна ибн Ҳассон Абу Бакрнинг олдига бориб, Умардан норози бўлганини айтишди:

- Аллоҳга қасамки, биз билмай қолдик, сенми халифа ёки уми?

- Агар у хоҳласа, бунга лойиқ.

Абу Ҳафса (р.а.) бундан ғазабланди ва Абу Бакрнинг олдига келиб сўради:

- Сиз бўлиб берган ер кимники эканини менга айтинг, у сизникими ёки мусулмонларникими?

- Албатта, мусулмонларники.

- Унда бу ерни иккаласига беришга сизни нима мажбур қилди?

- Мен олдимдагилар билан маслаҳат қилдим ва улар менга шу маслаҳатни беришди, сенга шуни етказдим. Албатта, сен бу масалада мендан билувчи роқ экансан. Сен ҳақсан.

* * *

Абу Бакр Сиддиқ касал бўлиб ётиб қолди. Шунда маслаҳат учун Абдурахмон ибн Авф билан Усмон ибн Аффонни чақириб Умар ибн Хаттобни халифа этиб тайинлашини билдирди. Уларнинг иккиси ҳам Абу Бакрнинг бу фикрини маъқулладилар. Шундан сўнг Абу Бакр Усмон ибн Аффонга Умарнинг халифа бўлгани ҳақидаги қарорни ёзиб қўйишни буюрди ва ҳазрати Умарга одам юбориб бундай деди:

- Эй Умар, сен ёқтирмайдиган нарса ёмондир ва сен ёқтирадиган нарса яхшидир. Баъзи ёмон кўрилган нарса яхшиликни ёмон кўрсатиб, ёмонликни яхши кўрсатади.

Умар ибн Хаттоб айтдики:

- Менда бу нарсага ҳожат йўқ. Халифа бўлишни хоҳламайман.

- Лекин уларнинг сенга ҳожатлари бор.

* * *

Абу Бакр (р.а.) вафот этгач, мусулмонлар Форукга байъат бердилар. Бу вақтда Ҳазрати Умар 55 ёшда эди. Умар ибн Хаттобга байъат бериб бўлишгандан кейин мусулмонлардан сўради:

- Абу Бакрни Расулulloҳнинг халифаси деб чақирардик. Мени қандай чақирасизлар?

- Биз сени Расулulloҳ халифасининг халифаси деб чақирамиз.

- Расулulloҳнинг халифасининг халифаси... бу жуда узун. Муғийра ибн Шўъба Сақафий бошқа фикрни таклиф қилди:

- Сен амиримизсан, биз мўминлармиз, сен эса амирул мўмининсан.

Муғийра ибн Шўъбанинг таклифини барча мусулмонлар бирдек маъқуллашди.

Умар ибн Хаттоб биринчи бўлиб амирул мўминин номини олди. Бу воқеа ҳижратнинг 13-йили жумодул охир ойига тўғри келади.

Амирул мўминин Умар Абу Бакрнинг уйига борди. У кишининг аёли Асмо бинти Амийсдан сўради:

- Абу Бакр Раббига қандай ибодат қиларди, ўз нафсига қандай муомалада бўларди?

Асмо бинти Амийс айтди:

- У киши саҳар вақти турар, таҳорат қилиб намоз ўқирди. Намоз ўқий туриб, йиғлаб Қуръон тиловат қиларди, йиғлаб сажда қиларди ва йиғлаб дуо қиларди. Шу вақтда уйнинг ичи ва ташқарисида янги пиширилган жигар ҳиди уфуриб кетарди.

Умар йиғлаб айтди:

- Эй Ибн Хаттоб, сен унга ўхшайсанми? Батаҳқиқ Абу Бакр Сиддиқ ибодат қилишда, унинг аҳкомлари ва йўл-йўриғида раббоний киши бўлган. Ваҳоланки, ҳазрати Умар ҳам худди Аллоҳ азза ва жаллани кўриб тургандек ибодат қиларди.

Агар амирул мўминин яхши роҳат ва фароғатда яшашни хоҳласа ва мубоҳ неъматлардан баҳраманд бўлишни истаса, албатта, буни қилар ва ҳеч ким унга монеъ бўлолмас эди. Ислом дини ва мусулмонларнинг куч қудрати, шон шуҳрати ва ривожланиши учун қилган хизматлари билан бунга лойиқ эди. Лекин нафсини енгиб, оддийлик ва фақирона яшашни ихтиёр қилди.

Умарул Форуқ нафсини тергаб яшар, озгина ухлар, қувват бўладиган даражада озгина овқатланар, дағал кийим кияр эди. Аҳли оиласи унинг бу ҳолига раҳми келиб айтарди:

- Ўзингизга раҳм қилинг. Бироз ухлаб олинг,- деса Умар айтарди:

- Агар кечаси ухласам, нафсимни ҳалок қиламан, кундузи ухласам раъиятни ҳалок қиламан.

* * *

Саъд ибн Абу Ваққос Кисро подшоҳлигига қарашли шаҳарлар ва ҳудудларни фатҳ қилди. Кисронинг кийим ва бисотларини Расулulloҳнинг шаҳрига юборди. Умар ибн Хаттоб бу нарсаларга қараб шундай деди:

- Бу қавм олдин ҳукмдор эди, энди эса хор бўлди. Амирул мўминин Умар Кисронинг кийимлари ва нафис жавоҳирлар билан безатилган тожига қаради. Кисронинг қиличи қабзасидан тутиб айтди:

- Кисронинг қиличини ўзига зарар қилиб, манфаатли этмаган Аллоҳга ҳамд бўлсин.

Шунда амирул мўминин табассум қилди. Балки унинг табассум қилишига сабаб, ёшлигида учраган румлик кишининг: "Сен ҳали араб, рум ва форснинг ҳукмдори бўласан", деган сўзларини эслагандир.

Умар ҳовлисига кирганида ямоқ солинган кичкина гиламчага кўзи тушди. У бир қулоч чиқар ёки чиқмас эди. Аёлидан сўрадики:

- Мана бу сеникимми?

- Абу Мусо Ашъарий уни бизга ҳадя қилди.

- Абу Мусо? Бу нарсани менга келтирибдимми? Абдуллоҳ ибн Қайс унинг уйига олдинроқ етиб борди.

Умарнинг юзини ғазаб булутти ўраб олганини кўрди. Саросимага тушиб деди:

- Шошилманг, амирул мўминин.

Форуқ гиламчани Абу Мусога қараб отди ва:

- Буни менга ҳадя этишга нима мажбур қилди? Буни ол, бизнинг унга ҳожатимиз йўқ- деди.

* * *

Умар хутба ўқиладиган жойда туриб сўради:

- Агар мен сизларга адолат қилишдан бошимни бурсам, нима деб жавоб қиласизлар?

Бир киши айтдики:

- Агар шундай бўлса, қилич билан тузатамиз. Амирул мўминин Умар айтдики:

- Мендек обрўли кишини-я?

- Ҳа, сиздай обрўли амир бўлса ҳам.

Абу Ҳафса хурсанд бўлиб деди:

- Аллоҳ раҳм қилсин. Орангизда мени эгри йўлдан қиличи билан тўғирлаб турадиган кишиларни яратган Аллоҳга ҳамд бўлсин.

Бинобарин, Форуқни ҳам Расулulloҳнинг саҳобалари яхшиликка буюриб, ёмон ишларни қилмасликка огоҳлантириб турар, лекин бундан Умар ғазабланмас ва уларга шундай деб айтарди:

- Айбларимни юзимга айтган кишиларга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин.

Каъбул Ахбор амирул мўмининнинг мажлисига келди. (У киши яхудий олимларидан бўлиб, исломни қабул қилган эди.) Форуқ у кишига деди:

- Менга ўлим ҳақида айтиб бер.

Каъбул Ахбор ўлимни сифатлаб шундай деди:

- Ўлим худди бир кишининг ичига кирган ғужанак тиканга ўхшайди. Сўнг бу тиканни бир киши қаттиқ тортади. Шу тикандан узилгани узилиб, қолгани қолиб кетади.

Форуқ ўлимни доим эслаб юрар, қудратли ва жаббор Зотниёг хузурига борганда бўладиган савол жавобдан жуда кўрқарди.

* * *

Умар розийаллоҳу анҳу танқид ва қарши фикрдан кўрқмас, шу иккисини ўз ўрнида йўлини ёритадиган машъала сифатида қабул қиларди. Ҳазрати Умар бир куни минбарга кўтарилганларидан сўнг шундай деди:

- Энди аёллар маҳрини қирқ уқиядан зиёда қилманглар. Кимки шундан зиёда қилса, ортиқчаси байтул молга ўтказилади.

Мусулмонлар орасида ўтирган бир аёл туриб айтди:

- Бундай қилишга ҳақнинг йўқ, эй амирул мўминин.

- Нима учун? Аёл шундай деди:

Чунки эшитувчи ва Олим Зот Аллоҳ: "Агар бир хотинни кўйиб, бошқа бир хотинга уйланмоқчи бўлсангизлар, аввал-гнсига саноксиз молу дунёни (маҳр қилиб) берган бўлсангизда ундан бирон нарсани қайтариб олмангазлар! Уни олиш бўҳтон ва очик гуноҳ бўлган ҳолида оласизларми?" (Нисо, 20) деган.

Аёлнинг бу сўзларидан Фаруқ ғазабланмади, унга зуғум ҳам қилмади. Балки қатъийлик билан деди:

- Аёл тўғри айтди, Умар хато қилди.

Умар шиддати ва қаттиқ қўллигига қарамасдан, эркак ёки аёлнинг оғзига "қапқоқ" кўймасди. Балки ҳаммасини ўз фикрини шижоат билан билдира олишга кўйиб берарди.

Чошгоҳ вақтида Умар ибн Хаттоб мусулмонлар билан гаплашиб ўгарганларида бир киши Ҳазрати Умарнинг сўзини бўлиб:

- Аллоҳдан кўрқ, эй Умар, - деди. Форуқ унга ҳеч нарса демади. Лекин мажлисда ўтирганлардан бири ҳалиги кишига дўқ қилиб деди:

- Овозингни ўчир, амирул мўмининга ҳам шундай дейсанми?

Оддиллиги ва ҳақиқатпарварлиги билан қиёматгача номи ўчмайдиган буюк Умар танбех берган кишига шундай деди:

- Қўй уни, агар Аллоҳдан кўрқиб ҳақида гапирмасангиз, сиз учун яхшилик бўлмайди, агар у ҳақда эшитмасак, бизда яхшилик бўлмайди.

* * *

Ҳижратнинг ўн саккизинчи йили одамлар қаттиқ очарчилик ва қийинчиликда қолишди. Қурғоқчилик ва қаҳатчилик бошланди. Бу йилни Рамода йили деб номлашди.

Бир куни амирул мўминин туя сўйиб гўштани Мадина аҳлига тақсимлашни буюрди... Сўнгра уйига қайтди. Унинг олдида пиширилган туянинг ўркачи ва жигарини олиб келишди. Гўшт жуда ҳам ёқимли ҳид таратарди. Умар гўштга тегмасдан сўради:

- Буни қаердан олдиларинг?

- Бугун сўйилган туянинг гўшtidан, - деди уйдагилар. Абу Ҳафса таомни олдидан суриб айтди:

- Бай-бай, волийлик қандаям ёмонки, ўзим яхши таомларни есам-да, одамларга суякларини қолдирсам.

Сўнгра ходимини чақириб унга:

- Эй Аслам, мана бу идишингни кўтар. Менга нон билан зайтун ёғи келтир, - деди.

Умар ибн Хаттоб ўзини мусулмонлардан бири ҳисобларди. Шунингдек, Аллоҳ азза ва жалла Умарни мусулмонларга волий қилганида жавобгарлик ва масъулиятдан бошқа нарсани зиёда қилмаганини ва бу мансабни суистеъмол қилиш имтиёзи берилмаганини яхши биларди.

Агар халқ оч қоладиган бўлса, уларнинг аввалгиси ўзи бўлар, агар тўқ бўладиган бўлса, тўқ бўлган кишиларнинг охиригиси бўларди.

У киши айтардики:

- Агар уларга етган нарса менга етмаса, одамлар шаъни, ҳурмат-эътибори менга қандай ҳам ёрдам берсин.

Ҳазрати Умар мусулмонлар гўшт ва ёғ тополмаган пайтлар зайтун ёғидан бошқа нарса емас эди. Зайтун ейверганидан ҳаттоки ичаклари оғриб қулдурадди. Шунда амирул мўминин кафтини қорнига қўйиб шундай дер эди:

- Эй қорин, модомики, пулинг яхшироқ ёғ сотиб олишга етмас экан, мана шу зайтунга сабр қиласан.

* * *

Форуқ насабини Набий (а.с.) билан боғлашни хоҳлади. Шу масалада Ҳазрати Алининг олдида бориб, қизи Умму Гулсумни ўзига сўради. Али ибн Абу Толиб:

- Қизимни Жаъфарнинг ўғлига бермоқчи эдим (яъни Жаъфар ибн Абу Толибнинг ўғлига), - деди.

Амирул мўминин Умар деди:

- Эй Али, қизингни менга никоҳлаб бер, Аллоҳга қасамки, агар ер юзида унга лойиқ куёв бўлса, мен унга муносибман.

Умарнинг сўзлари Али (р.а.)га мувофиқ келди ва:

- Мен сенга қизимни бердим, эй мўминлар амири, - деди. Форуқ хурсанд бўлиб, Расулulloҳ (с.а.в.)нинг қабрлари билан минбар қаршисида ўтирган муҳожирлар олдида келди. У ерда Усмон, Зубайр, Талха ибн Абдуллоҳ, Абдурахмон ибн Авф ва бир қанча саҳобийлар ўтиришган эди. Амирул мўминин уларга қараб айтди.

- Мени уйлантиринглар. Улар ҳайрон бўлиб сўрадилар:

- Кимга, эй амирул мўминин? Форуқ айтди:

- Алининг қизига.

* * *

Форуқнинг одиллиги халқ орасида ёйилди. Кечалари раият аҳволидан хабар олиш учун бир ўзи айланиб чиқар ёки хизматкори Асламни ўзига шерик қилиб олар ёки бирор саҳоба билан айланар эди. Айниқса, кечаси раиятнинг нимага муҳтож ёки муҳтож эмаслиги аниқ билинарди. Бир куни Расулulloҳ алайҳиссалом шаҳри атрофида айланиб юрган Форуқ хароба кулба олдида бир кишини кўрди. Ундан хотини ҳомиладор эканини ва ҳозир тўлғоқ тутаётганини билди. Аёлнинг олдида эридан бошқа ёрдам берадиган киши йўқ эди. Ҳазрати Умар тезда уйига қайтиб, Пайғамбаримиз (с.а.в.)нинг набиралари бўлган аёли умму Гулсумга айтди:

- Сенга мусибат етган кунда Аллоҳнинг ҳимоясида бўлишни хоҳлайсанми?

- Албатта эй мўминларнинг амири. Форуқ айтди:

- Бир бечора аёлни тўлғоқ тутяпти, унинг олдида ҳеч ким йўқ.

Умму Гулсум амирул мўмининнинг сўзига шундай жавоб қайтарди:

- Ҳа, бу яхши иш, агар боришни хоҳласангиз. Форуқ аёли билан туғилажак гўдак учун керак бўладиган озуқа, сув ва ўраш учун бир бўлак кийимлик ҳам олди. Амирул мўминин бир елкасига қозони, бир елкасига унни кўтариб, аёлига мени орқамдан юр, деди.

Эр-хотин кулба олдида келишди. Ҳазрати Умар Умму Гулсумга аёл ётган уйни кўрсатиб ишора қилди. Умму Гулсум тўлғоқ тутаётган аёлга ёрдам бериш учун ичкарига кириб кетди. Амирул мўминин ўтириб ўчоқ ясади, устига қозонни қўйиб, тагига ўт ёқди ва таом пишира бошлади. Умарни ичида мамнун бўлиб, кузатиб турган ҳомиладор аёлнинг эри ўз-ўзига шундай

дер эди: "Мана бу киши Умар ибн Хаттобдан кўра халифаликка ҳақлироқ экан".

Ичкаридан чақалоқ овози эшитилди. Ҳазрати Умарга Умму Гулсум қувонганидан:

- Эй амирул мўминин, отасини ўғил кўргани билан муборак эдинг.

Аъробий амирул мўминин деган сўзни эшитганида даҳшат ва ҳайратдан ҳайкалдек қотиб қолди. Бу киши Умар ибн Хаттобми? Аъробий у кишига юзланганда амирул мўмининнинг соқоллари орасидан тутун бурқсир эди. Бе-ҳаракат бўлиб қолган аъробийга қараб:

- Нимага қотиб қолдинг, бу ёққа кел, - деди. Форуқ қозонни кўтарди-да, кулба яқинига бориб хотинини чақирди:

- Эй Умму Гулсум, қозонни ол, аёлнинг қорнини тўйдир.

Умму Гулсум аёлни овқатлантиргандан сўнг қозонни қайтариб узатди. Ҳазрати Умар аъробий олдига келиб айтди:

- Ўзинг ҳам еб ол, кўп қийналдинг.

Шундан кейин амирул мўминин аёли билан уйга кетди.

* * *

Бир киши Миср волийи Амр ибн Ос устидан амирул мўминин олдига шикоят қилиб келди. Даъво қилишча, волий от пойгасини ташкил қилган. Мусобақада даъвогар волийнинг ўғли Муҳаммад ибн Амрни қувиб ўтган.

Муҳаммад ибн Амр отнинг олдига келиб, унинг эгасига ташланган бир қамчи тушириб:

- Отинга қара, мен волийнинг ўғлиман, - деб пўписа қилганини билдирди.

Бу гап Амр ибн Осга етиб борганда жабр кўрган кишини амирул мўмининга шикоят қилиб боришидан кўрқиб бир оз вақт ҳибсда сақлаб турган. Лекин у ҳибсдан қутилиб Мадинага боради ва бўлган воқеани етказди.

Шикоятчининг сўзларини эшитган Умар ғазабдан ўрнидан туриб кетди. Амрни Мадинага олиб келиш учун Мисрга одам юборди. Амр ибн Ос билан ўғли Мадинага етиб келди... Мана шу қасосни деб.

Форуқ:

- Мисрлик қаерда?, - деб чақирди. Бир киши:

- Мана у, эй амирул мўминин, - деб жавоб қилди. Форуқ унинг олдига бориб қўлига даррани бериб деди:

- Мана бу қамчи билан волийнинг ўғлини ур. Мисрлик киши Муҳаммад ибн Амрни ҳолдан тойгунча урди. Шу ерда ҳозир бўлган кишилар қани тўхтаётган қолса, деб туришарди. Лекин жуда катта бир давлатнинг раҳбари бўлган Амр ибн Ос ўғлини жазодан сақлай олмади. Сўнгра амирул мўминин Умар мисрликка қараб айтди:

- Бу қамчи билан Амрнинг ҳам ялтир бошига ур, Аллоҳга қасамки, унинг ўғли ҳокимнинг ўғли бўлгани учун сени урган.

Амр ибн Ос кўрқиб кетганидан кўзлари жавдираб деди:

- Эй амирул мўминин, шундоқ ҳам етарли бўлди, мени кечиринг.

Мисрлик айтдики:

- Эй амирул мўминин, мени урган кишини уриб бўлдим.

Форуқ мисрлик кишига деди:

- Аллоҳга қасамки, сен уни урмоқчи бўлсанг, токи ўзинг қўймагунча сен билан унинг орасига ҳеч ким тушмайди.

Ҳазрати Умар Амр ибн Осдан ғазабланиб деди:

- Эй Амр, қачондан бери одамларни қул қилиб олдинг, уларни оналари ҳур қилиб туғишмаганми?

Амирул мўминин унга ўзидан олдин бирон ҳоким айтмаган, бир умр эсдан чиқмайдиган сўзни айтган эди.

* * *

Бир жума куни амирул мўминин Расул алайҳиссалом минбарларига хутба ўқиш учун кўтарилди. Хутба ўқиётиб, бирдан хутбадан бошқа ёққа бурилиб деди:

- Эй Сория ибн Ҳассон, тоққа, тоққа, золим бўрилардан қутилиш учун тоққа қараб юр. Бу сўздан одамлар бир-бирига қарашди. Али ибн Абу Толиб:

- Рост айтди, Аллоҳга қасамки, албатта у айтган сўздан чиқади,-деди.

Форук намозни адо этиб бўлганидан сўнг Али ибн Абу Толиб сўради:

- Хутба ўқиётганингизда сизга бирор нарса бўлдимми? Амирул мўминин айтдики:

- Нима экан у?

Али ибн Абу Толиб айтди:

- Хутба ўқиётганда, эй Сория, тоққа тоққа қараб юр, золим бўрилардан қутилиш учун тоққа қараб юр, дегандек бўлдингиз?

Амирул мўминин айтди:

- Мен шундай дедимми? Абул Ҳасан (р.а.) айтди:

- Ҳа, бу гапни масжидда жам бўлган мўминларнинг ҳаммаси эшитишди.

Амирул мўминин Умар айтди:

- Хаёлимдан ўтдики биродарларимиз отлиқ ҳолда мушриклар дарасидан ўтиб боришарди, агар йўлларида тўғри юрсалар, мушриклар ғолиб бўлар, агар тоққа чекинсалар, мушриклар қўйган пистирмадан ўтиб орқа тарафдан зарба берар ва ғолиб бўларди. Агар тўғри ўтиб кетганларида, ҳалок бўлишарди. Шунда мен сен эшитган нарсани айтдим.

Бир ойдан сўнг бир хабарчи фатҳ хушхабари билан келди. У ўша куни ўша вақтда тоғдан ўтаётганида Умар ибн Хаттобнинг овозига ўхшаш бир овоз: "Эй Сория, тоққа, тоққа", деганини эшитганини эслади ва тоққа томон кўтарилиб, Аллоҳ фатҳ ато этганини айтди.

Албатта, Умарул Форук ҳалол ва нурли киши бўлиб, унинг нигоҳи минглаб чақирим наридаги нарсани аниқ ва ёрқин тарзда кўриб турарди. Шунинг учун ҳам дўсти Сорияни огоҳлантирган эди. Бас, у бу гапни яқинида тургандек қабул қилган. Бу мусулмонлар учун очиқ-ойдин нусрат бўлди.

* * *

Бир киши амирул мўмининнинг олдида келганда ундан сўради:

- Исминг нима?

У киши

- Аланга! - деб жавоб берди. Ҳазрати Умар сўради:

- Кимнинг ўғлисан?

- Чўғнинг ўғли.

- Отанг кимнинг ўғли?

- Оловнинг ўғли.

- Отангнинг отаси кимнинг ўғли?

- Ёнғиннинг ўғли.

- Қайси манзилдансан? .

- Олов денгизиданман. Амирул мўминин Умар айтди.

- Сенга вой бўлсин, аҳлингга олов етиб, уй-жойларингни ёқиб юборди.

Ҳалиги киши Умарнинг олдида чиқиб қабиласи олдида кетди. Уларнинг ҳаммасини ёниш ичида қолганини кўрди. У киши айтган номлар ҳаммаси ўт-оловнинг маъносини берар эди.

* * *

Умарул Форук ниҳоятда ҳушёр, зукко ва халқ руҳиятини билгувчи киши эди. У айтарди:

- Бизлар учун сеvimлироғингиз ташқи кўринишингиз гўзалроғингиздир, гапирганингизда нутқи равон ва рост сўзлагувчиларингиз...

Амирул мўминин Умарнинг ҳузурида айtilган очиқ иборалар бошқаларга ҳукм бўлишга кифоя қилмасди.

Бир куни Форук бир киши бошқа бир кишига мақтаб турганини эшитиб қолди. У киши:

- Фалончи жуда содиқ киши, - деди. Амирул мўминин ундан сўради:

- Сен у билан бир кун бўлса ҳам сафарда бўлганмисан? У киши:

- Йўқ, - деди. Умар яна сўради:

- Орангизда бир кун бўлса ҳам хусумат бўлганми? Яна у: "Йўқ", деб жавоб қилди.

Амирул мўминин ундан яна сўради:

- Бирор кун унга бир нарсани омонат берганмисан? Ҳалиги киши бошини чайқаб: "Йўқ", деди. Шунда Умар (р.а.) айтдилар:

- Сен уни билмас экансан. Эҳтимол, сен унинг масжидда бошини кўтариб-тушириб турганини кўргандирсан.

* * *

Абу Мусо Ашъарий амирул мўминин Форуқга хат ёзди: "Сиздан бизга хатлар келади, аммо ёзилган хатларнинг санаси кўрсатилмаган".

Амирул мўминин одамларни машварат учун жамлади. Баъзилар айтишдики:

- Набий (а.с.)га вахий юборилган вақтдан бошласак. Абу Ҳафса (р.а.) айтди:

- Яхшиси Расулуллоҳ (с.а.в.) ҳижрат қилган кундан бошлайлик. У зотнинг ҳижрати ҳақ билан ботилнинг орасини ажратди.

* * *

Мажусий Абу Лулуъ амирул мўминин Умар форс ерларини фатх, қилган вақтларида Мадинага асир қилиб келтирилган эди. Шу пайтгача Исломни қабул этмаган Абу Луьлуунинг хаёлини қасос олиш фикри чулғаб олган эди. У амирул мўмининнинг бомдод намозига келишини сабрсизлик билан кутарди. Ҳазрати Умар имомликка ўтганларидан сўнг ёвуз мақсадини амалга ошириш учун қулай фурсат етганини англади. Амирул мўмининга ташланиб кўкракларига бир неча бор ханжар санчди. Мусулмонларнинг ҳам бир нечасини ярадор қилади. Қутилиб кетишига кўзи етмаганидан сўнг заҳар суртилган ханжар билан ўзини ўлдиради. Ҳазрати Умар қотилнинг мусулмонлардан бўлмай бир мажусий эканлигини билганларидан сўнг Аллоҳга ҳамд айтди. Улуғ саҳобий ва давлат арбоби Пайғамбаримиз алайҳиссалом дуо қилганларидек шаҳидлик мартабасига эришди.

Бу зулҳижжа ойининг тўртинчи куни, Ҳижратнинг 23-йили содир бўлди. Ҳазрати Умар 10 йилу, олти ойу тўрт кун давлатни бошқарди. Шаҳид бўлганида 63 ёшда эди. Умарул Форуқ дўстлари Расулуллоҳ (с.а.в.) ва Абу Бакрнинг ёнларига - Оиша онамизнинг ҳужрасига дафн қилинди.

УСМОН ИБН АФФОН

Усмон ибн Аффон фил воқеасидан ёки Пайғамбаримиз алайҳиссалом туғилганларидан олти йил ўтиб таваллуд топди. Ҳазрати Усмон бой ва ўзига тўқ оилада ўсиб-улғайди. Қабиланинг бой кишилари жўнатган карвон билан Шом ва Яманга тижорат учун сафарга чиқди.

Ҳазрати Усмоннинг тўлиқ исми Усмон ибн Аффон ибн Абул Ос ибн Умайя ибн Абду Шамс ибн Абдуманноф Уммавий Қурашийдир.

У киши ўрта бўйли, кўркам, чиройли юзли, нозик жуссали, юзи қизил ва соқоли қалин киши бўлган

* * *

Усмон жоҳилият даврида ҳам кечиримли, сахий, ақлли, маърифатли ва вазмин бўлиб, ҳаёси билан машҳур эди. Кунлардан бирида Усмон Каъба ёнидан ўтаётганида унга Муҳаммаднинг қизи Руқия Утба ибн Абу Лаҳабга никоҳланганини айтишди. Руқия жуда чиройли ва кўркам қиз эди. Усмон бу хабарни эшитиб, қайғуга ботди ва ўз нафсига айтдики:

- Сен туфайли уни қўлдан чиқардим. (Изоҳ: Усмон (р.а.)нинг ҳаёлари шу даражада кучли бўлганидан Расулulloҳдан қизлари қўлини сўрашга ботинолмаган.)

Усмон ибн Аффон Абу Бакр Сиддиқ даъвати билан исломга кирган. Ҳазрати Усмон иймон келтирганлардан бешинчи ўринда бўлса, Ислом учун хизмат қилган кишилар ичида аввалгиси бўлди.

Усмон ибн Аффоннинг Ислом динини қабул қилгани амакисига ўз-ўзидан ёқмади. Амакиси унга:

- Сен ота-боболаринг динини тарк қилиб, янги динга ўтдингми? Аллоҳга қасамки, агар бу диндан воз кечмаганингча мен сени кечирмайман, - деди.

Усмон ибн Аффон унга жавобан:

- Аллоҳга қасамки, бу диндан воз кечолмайман ва ундан ажралмайман, - деди.

Амакиси Ҳаким унинг нияти қатъий эканини кўриб, бу уринишлар бефойда экан, дегандек уйини тарк қилди.

* * *

Абу Лаҳаб билан хотини Умму Жамил кўз олдларида ўсиб-улғайган бир кишининг пайғамбар бўлишини тасаввур қилолмасди, шуни деб ғазаб ўтида ёнарди. Абу Лаҳабнинг қалбини эса ҳасад кемирарди. Эру хотиннинг фикри-зикрини хотамул анбиёга саллаллоҳу алайҳи васалламга азият бериш эгаллади. Шунда Аллоҳ таоло қуйидаги оятларни нозил қилди: **"Абу Лаҳабнинг қўллари қуригай -ҳалок бўлгай! (Аниқки) у қуриди - ҳалок бўлди! Мол-мулки ва касб қилиб топган нарсалари унга асқотгани йўқ! Яқинда унинг ўзи ҳам, унинг ўтин орқалаган, бўйнида пишиқ толадан (эшилган) арқон бўлган хотини ҳам (ловуллаб турган) алангали дўзахга киражак!"** (Масад, 1-5). Одамлар Абу Лаҳаб билан унинг хотини Умму Жамил хусусида Аллоҳ таоло нозил қилган оятларни ўқиб икковини масҳара қила бошладилар. Бундан ғазаб отига минган Абу Лаҳаб:

- Муҳаммад менинг қўлларимдан бир бало-кулфатга дучор бўлади, - деди. Сўнг Расулulloҳнинг (с.а.в.) қизлари Руқия ва Умму Гулсумларга уйланган ўғиллари Утба ва Утайбаларни олдига чақириб шундай деди:

- Муҳаммаднинг қизларини талоқ қилмасанглар, кўзимдан даф бўлинглар.

Ноилож Утба Руқиядан, Утайба эса Умму Гулсумдан ажралди. Буни эшитган Усмон ибн Аффон Расулulloҳдан қизларидан бири - Руқияни ўз никоҳига олишини сўради. Пайғамбар (а.с.) рози бўлдилар. Усмонга қизини узатдилар. Руқия ва Усмонни кўрган киши энг яхши жуфт деб ўйларди.

Усома ибн Зайд иккаласи хусусидаги бир воқеани шундай эслайди:

- Расулulloҳ (с.а.в.) менга гўштан тайёрланган бир товоқ овқат бериб, Усмоннинг уйига юбордилар. Уйга кирганимда Расулulloҳ (с.а.в.)нинг қизлари ва куёвининг ўтирганини кўрдим. Бир Руқиянинг юзига, бир Усмоннинг юзига қарадим. Қайтиб келганимдан кейин Расулulloҳ

алайҳиссалом мендан сўрадилар: "Иккови олдига кирдингми?". Ҳа деб жавоб қилганимдан сўнг Пайғамбаримиз (а.с.):

"Иккисидан ҳам яхшироқ эр-хотинни кўрганмисан?" дедилар. "Йўқ, кўрмаганман" эй Аллоҳнинг расули", дедим.

* * *

Усмон ибн Аффон қавми орасида обрў-эътиборли ва нуфузли бўлишига қарамасдан мушриклар томонидан жуда кўп азоб-уқубатлар чеқди. У билан саҳобалар юз-кўзлари кўкариб, хафа бўлар, кофирларга қарши курашиш ёки бўлмаса ҳижрат қилиш учун изн сўраб келганларида, "Сабр қилинглар", дея пайғамбаримиз уларга тасалли берар эдилар.

Аммо бундай ноҳақлик ва хўрликка чидай олмаган Пайғамбар алайҳиссаломнинг айрим издошларининг сабр косаси тўлди. Абдурахмон ибн Авф, Усмон ибн Мазъун, Усмон ибн Аффонлар у кишининг ҳузурларига келиб шундай арзу ҳол килишди:

- Эй Аллоҳнинг расули, мушрик ҳолимизда иззат-икромда эдик, иймон келтиргандан кейин, таҳқирга учраб, азобга қолдик. Мушриклар билан жанг қилишга рухсат беринг.

Ҳаводан олиб гапирмайдиган Пайғамбар (с.а.в.) айтдиларки:

- Уларга индаманг.

Бироқ Расулulloҳ асҳобларига қурайшликларнинг адовати кундан кунга кучайиб, авж оларди. Улар қаттиқ қийноқлар гирдобида қолди. Шундай бир ҳолатда Усмон ибн Аффон завжаси Руқия розийаллоҳу анҳо билан пайғамбар алайҳиссаломнинг ҳузурларига келиб:

- Эй Аллоҳнинг расули, қавмимиз таъқиби, азиятлари, таъна-дашномлари ва бизга ёғдираётган ҳақоратларидан қийналиб кетдик, - дедилар.

Расулulloҳ алайҳиссалом: "Ким динини деб бир жойдан бошқа бир жойга қочиб ўтса, агар у жой бир қарич бўлса ҳам унга жаннат вожибдир. Аллоҳнинг дўсти Иброҳим, пайғамбари Муҳаммад уларга ҳамроҳ бўлади", дедилар.

Усмон ибн Мазъун айтди:

- Эй Аллоҳнинг расули, қаерга борамиз? Расулulloҳ бундай жавоб қилдилар:

- Ҳар жойга тарқалинглар. Аллоҳ сизларни тезда тўплайди. Усмон ибн Аффон саволни қайтарди:

- Қаерга борамиз, эй Аллоҳнинг Расули? Оламларга раҳмат қилиб юборилган зот дедилар:

- Хабашистонга боринглар. Унинг подшоси ҳузурида ҳеч кимга зулм қилинмайди. Хабашистон ишончли жой. Зубайр ибн Аввом сўради:

- Эй Аллоҳнинг Расули Маккага қачон қайтамиз? Оламларга раҳмат қилиб юборилган зот (с.а.в.) айтдилар:

- Аллоҳ нажот берганда.

Ражаб ойида Усмон ибн Аффон аёллари Руқия билан яна ўн бир эркак ва тўрт нафар аёл Хабашистонга ҳижрат қилади.

Набий саллаллоҳу алайҳи васалламга Усмон ибн Аффон ва қизлари Руқиянинг хабари кечикиб турган вақтда қурайшлик бир аёл келиб:

- Эй Муҳаммад, қизингиз билан куёвингизни кўрдим, - деди.

Расулulloҳ (с.а.в.) бетоқат бўлиб сўрадилар:

- Уларни қай аҳволда кўрдинг?

- Усмон аёлини хачирга миндириб, ўзи ҳайдаб кетаётган ҳолда кўрдим.

- Аллоҳ уларга ёр бўлсин! Усмон Лут алайҳиссаломдан кейин аҳли билан ҳижрат қилганларнинг биринчисидир, - дедилар.

Хабашистон юртига борган муҳожирлар рисолатнинг бешинчи йили, ҳижрат диёрида уч ой (ражаб, шаъбон, рамазон) яшаганларидан сўнг Умар ибн Хаттобнинг исломга киргани ва Расулulloҳнинг асҳоблари Масжидул Ҳаромда хотиржам ҳолда намоз ўқий бошлаганини билганларидан кейингина ўз юртларига қайтишди. Афсуски, уйини қаттиқ соғинган муҳожирлар Маккага кирган вақтдагина қайтишга шошилганларини англаб етдилар. Ҳимоячиси йўқларни қурайшликлар қайтадан қийноққа солди. Бундай бўлишини кутмаган саҳобалар азиятлардан шикоят қилдилар ва Ҳабашистонга ҳижрат қилишга рухсат сўрадилар. Ҳижрат учун изн

берилганда Усмон ибн Аффон шундай деди:

- Эй Аллоҳнинг расули, аввалги ҳижратимизда ҳам, бунисида ҳам биз билан бирга эмассиз.

Хотамул анбиё (с.а.в.) дедилар:

- Сизлар Аллоҳни ва мени деб муҳожир бўлдингиз. Бу икки ҳижрат ҳам сизларникидир.

Бу сафар Хабаш диёрига Усмон ибн Аффон ва завжаси Руқия, шунингдек, етмишлар атрофидаги саҳобалар Ҳабашистонга йўл олдилар. У ерда тинч ва хотиржам ҳолда Раббиларига ибодат қилинарди. Ҳазрати Усмонга Аллоҳ фарзанд ато этди. Фарзандига Абдуллоҳ деб исм қўйди. Усмон ибн Аффон шу ўғлининг исми билан куняланар эди. Абдуллоҳ икки ёшга етганида юзини хўроз чўқиши туфайли вафот этди. Руқия (р.а.) шундан кейин бошқа фарзанд кўрмади.

Усмон ибн Аффон Руқия розияллоҳу анҳо билан Маккага қайтдилар. Орадан ҳеч қанча ўтмасдан ансорлар Расулulloҳ (с.а.в.)га байъат беришгач, Усмон жуфти ҳалоли билан Ясрибга ҳижрат қилишди.

* * *

Усмон ибн Аффон Хотамул анбиёга бутун вужуди, ҳаёти-ю роҳатини бағишлаган ҳақиқий ва ихлосли мўминлардан бири эди. У киши Расулulloҳ (с.а.в.)билан жуда кўп ғазот ва сафарларда бирга бўлган.

Пайғамбар алайҳиссалом Бадр жангига чиққан кунларида Руқия розияллоҳу анҳо қизамиқ билан оғриб қолди. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам Усмон ибн Аффонга қизлари олдида қолишга изн бердилар. Руқия розияллоҳу анҳо Пайғамбар алайҳиссалом саҳобалар билан Бадр жангидан ғалаба билан қайтиб келаётганларида оламдан ўтди. Қабр қазийш учун Усмон ибн Аффоннинг ўзлари қабрга тушди. Қабрга тупроқ тортилганда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам Бадрдан етиб келдилар. Қизларининг қабри устида бир оз тўхтаб қолдилар.

Расулulloҳ Усмон ибн Аффонга ҳам Бадрда қатнашган саҳобалар қатори улуш бердилар.

* * *

Ҳазрати Усмон Расулulloҳ алайҳиссаломга қариндош бўлгани учун беҳад хурсанд бўлган эди. Лекин пайғамбар алайҳиссалом қизлари Руқия вафот этганидан кейин мазкур алоқа узилгани учун қайғуга ботди. Шундан кейин покиза жуфти ҳалолидан ажралгани ҳамда Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам билан қариндошлик алоқасини узилганидан кўнглига қил сиғмай юрди. Пайғамбар алайҳиссалом бир куни уни хафа ҳолда кўриб сўрадилар:

- Нега бунчалик ғамгин бўлиб юрибсан? Усмон ибн Аффон:

- Менинг бошимга тушган нарса бирор кишининг бошига тушганмикан, эй Аллоҳнинг Расули? Жуфти ҳалолим Расулulloҳнинг қизлари вафот этди. Сиз билан ўртамиздаги ҳам куёвлик, ҳам қариндошлик алоқаси узилди.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳиссалом кейинги қизлари Умму Гулсумни Усмон розияллоҳу анҳуга никоҳлаб берди. Шу билан Усмон ибн Аффон саҳобалар ичида Пайғамбар алайҳиссаломнинг икки қизларига уйланган ёлғиз саҳобий бўлиб қолди. Расулulloҳнинг икки қизларига уйлангани туфайли "Зуннурин" - икки нур эгаси, деган номга сазовор бўлди.

Баъзилар у тўғрисида Расулulloҳнинг: "Усмон осмон аҳдининг нури, ер аҳлининг чироғи", деганлари учун мазкур номга сазовор бўлганини ҳам айтишади. Айримлар эса: "Тунда Қуръони каримни намозда ўқиб хатм қилганлари учун", дейдилар. Чунки Қуръон бир нур, кечаси ибодатда қоим бўлиш яна бир нурдир.

* * *

Муҳожирлар Расулulloҳга саллаллоҳу алайҳи васаллам Мадинаи мунавваранинг сувини ўзгарганидан шикоят қилишди. Суви ичишга ярайдиган фақат битта қудуқ бор эди. У ҳам бўлса Ровма деган яҳудийники бўлиб, сув оладиганларга нархини қиммат қилиб қўйди. Яҳудий бир меш сувни бир мудд (хурмо, арпанинг ўлчов бирлиги)га сотаётган эди.

Расулulloҳ алайҳиссалом:

- Ким Ровманинг қудуғини сотиб олиб, мусулмонларга садақа (ҳадя) қилса, Аллоҳ уни қиёмат ташналигидан қутқарсин, - дедилар.

Ҳазрати Усмон Пайғамбарнинг алайҳисалом бу сўзларини эшитиб, дарҳол қудуқни сотиб олиш ниятида яҳудий олдига савдолашгани борди. Лекин яҳудий:

- Мени шундан бошқа нарсам йўқ, уни сотмайман, - деди.

Усмон (р.а.) айтди:

- Ҳаммасини сотмайсан. Яҳудий сўради:

- Ярмини сотиб олмоқчимисан?

Зуннурайн: "Ҳа", деди. Яҳудий ўн беш минг дирҳам беришини сўради. Усмон ибн Аффон ўн минг дирҳамга савдолашиб, яҳудий билан бир кун қудуқ унга, бир кун ўзига бўлишини келишиб олди. Ҳазрати Усмон ўзининг навбати келган кун мусулмонлар сув олишига рухсат бериб, бунга ҳеч қандай пул сўрамади. Мусулмонлар кейинги кун учун ҳам етадиган сувни ҳазрати Усмоннинг навбати кун олишарди. Яҳудий қарасаки, қолган ярмидан кўп фойда олмаяпти. Усмон ибн Аффонга қудуғим устида бўлган савдони буздим, қолган ярмини ҳам сотиб ол, деди. Усмон (р.а.) қудуқнинг қолган қисмини саккиз минг дирҳам эвазига сотиб олди ва барча кунларда сув оладиганларга уни ҳадя қилди.

Усмон (р.а.) Пайғамбар алайҳисалом билан бирга Ухуд ва Хандақ ғазотларида иштирок этган. Ҳудайбия сулҳи куни Расулulloҳ (с.а.в.) Усмон ибн Аффонни Қурайш оқсоқоллари олдига урушиш учун келмаганликлари, балки умра қилиш учун келганликларини билдириш учун юбордилар. Усмон қатл қилинди, деган хабар келганда Пайғамбар (а.с.) ўринларидан туриб: "Аллоҳ менга байъатни амр қилди", дедилар. Шундай қилиб Ризвон байъати дарахт остида бўлган эди. Расулulloҳ алайҳиссалом Усмон ибн Аффон номидан байъат қилдилар. Ўнг қўлларини чап қўллари устига қўйиб: "Эй Аллоҳ, Усмон Аллоҳ ва Расулининг ҳожатини деб кетганди. Мен унинг ўрнига байъат қиламан", дедилар. Қурайшликлар Расулulloҳнинг асҳоблари у зотга Макка аҳли билан урушиш учун байъат қилганликларидан хабар топишгач, Усмон ибн Аффон ҳамда Суҳайл ибн Амрни бирга юбордилар ва шу тариқа Ҳудайбия сулҳи тузилди.

Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам бир куни қизлари Умму Гулсумнинг олдига бордилар. Ҳазрати Усмонга қарадилар-да, қизларига:

- Албатта, жуфтинг бобонг Иброҳимга, отанг Муҳаммадга ўхшайди, - дедилар.

Усмон (р.а.) Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васалламга ваҳий тушганда уни ёзиб борар эди. Расулulloҳ уни яхши кўриб олдиларига чақириб олар ва эндигина тушган оятларни айтиб турар ва унга: "Ёз, эй Усайм", дердилар.

Усмон ибн Аффон Расулulloҳ билан Хайбар фатҳи, қазо умраси ва улуғ фатҳ - Макка фатҳида иштирок этган. Усмон розийаллаҳу анҳу Усро ғазоти куни минг динор келтириб, Расулulloҳнинг этакларига тўкди. Расулulloҳ динорларни қўлларига олиб, шундай дедилар:

- Бугундан бошлаб Усмонга қилган амаллари зарар бермайди, - дея уч марта таъкидладилар. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам: "Ким Усро қўшинини жангга ҳозирласа, Аллоҳ уни мағфират қилади", деган сўзларини эшитди. Бинобарин, Усмон ибн Аффон жаннатни бир яҳудийнинг қудуғини мусулмонларга ҳадя қилиб жаннат дарвозасининг калитига эга бўлган, нима учун бугун мусулмон қўшинини Рум билан бўладиган жангга ҳозирлаб, иккинчи марта жаннат эгаси бўлмасин экан? Усмон розийаллаҳу анҳу от-улов, озиқ-овқат ва унга тааллуқли нарсалар, ҳатто идиш-товоқ боғланадиган ипларгача тайёрлаб берди. Расулulloҳ алайҳиссалом: "Парвардигаро, Усмоннинг бугундан кейин қилган амалларини унутма", дея дуо қилдилар. Сўнгра Усмон (р.а.)га қараб: "Эй Абу Амр, Аллоҳ молингга барака берсин, гуноҳларингни мағфират қилсин, раҳм қилсин ва жаннатни сенга мукофот қилсин", дедилар.

Усмон розийаллаҳу анҳу Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам билан Табук ғазотида ҳам қатнашган. Жангдан қайтишда аёли Умму Гулсум вафот этади. Усмон (р.а.) қаттиқ хафа бўлганларини кўрган Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам:

- Усмонни уйлантиринглар, учинчи қизим бўлганида, унга берар эдим. Усмонни Аллоҳдан келган ваҳий туйфайли қизларимга уйлантирдим, - дедидар.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом яна шундай деганлар:

- Мени куёв қилган ёки менга куёв бўлган биронтаси дўзахга кирмаслигини Роббим аzza ва жалладан сўрадим.

Ҳазрати Усмон Расулulloҳ алайҳиссалом билан Вадоеъ ҳажига ҳам борган. Расулulloҳ алайҳиссалом:

- Ҳар бир пайғамбарнинг жаннатда дўсти бўлади, менинг дўстим Усмон ибн Аффондир,- деганлар.

* * *

Усмон ибн Аффон давлатни бошқаришда катта саҳобалар билан маслаҳатлашар ва уларга суянар эди. Ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ ва Умар замонида ҳам ўзининг моддий ва маънавий ёрдами билан бирга энг ишончли маслаҳатчиларидан эди.

Мажусий Абу Лулуъ Умар ибн Хаттобни тиғ билан яралади. У ерда фақат Расул алайҳиссаломнинг олтига саҳобаси - Али ибн Абу Толиб, Усмон ибн Аффон, Саъд ибн Абу Ваққос, Зубайр ибн Аввом, Абдурахмон ибн Авф ва Талха ибн Убайдуллоҳлар бор эди. Улардан Аллоҳ рози бўлсин

Маслаҳат кенгаши қарорига кўра олти саҳобий ичидан Усмоннинг халифа бўлишига байъат берилди. Бу ҳижрий йигирма тўртинчи йил муҳаррам ойита тўғри келади. Бу вақтда ҳазрати Усмон етмиш ёшга кирган эди.

Зуннурайн замонида давлат ерлари кенгайиб, мусулмонлар тўқ ва фаровон ҳаёт кечирди. Турк ерлари фатҳ қилиниб, Хуросон, Тоҳаристон, Қоҳистон, Тифлис ва Кипр ерлари Ислом халифалиги ихтиёрида эди. Ҳазрати Усмон биринчи бўлиб мусулмонлар қўшинини денгизга чиқарган шахс сифатида тарихга кирди. Мусулмонлар кўп орол ва денгиз ерларига волийлик қила бошлади. Ҳатто ислом давлати денгиз давлати деб номлана бошланди.

Орадан олти йил ўтгандан сўнг мусулмон амирлари орасида ихтилоф ва фитна тарқади. Бунга яҳудий фитначи Абдуллоҳ ибн Сабаъ бошчилик қилди. У Зуннурайн сиёсати хусусида ҳар хил фитна ва бўлмағур ёлғонларни тарқатди. Катта шаҳарларда кўзғолонлар уюштирди. Жумладан, Куфа, Басра, Миср каби унумдор ва серҳосил жойларда фитна ва ёлғонларни авж олдирди. Унинг мақсади ислом давлатининг қувватига путур етказиш эди.

Амирул мўминин Усмон ибн Аффон амалга оширган энг улуғ ишларидан бири шуки, Қуръонни ва унинг қироатини бир шаклга келтирди.

Усмон ибн Аффон зулҳижжа ойининг еттинчи куни, ҳижрий ўттиз бешинчи йилда шаҳид бўлди. Шаҳид бўлганларида саксон икки ёшда эди. У киши саккиз куни кам ўн икки йил халифаликни бошқарди.

АЛИ ИБН АБУ ТОЛИБ

Али ибн Абу Толиб Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васалламнинг амакилари Абу Толиб хонадониди таваллуд топди. Бу пайтда Расулulloҳнинг ёшлари ўттиз иккида эди.

Ҳазрати Алининг отаси Абу Толиб Қурайшнинг улуғ ва атоқли шахсларидан бўлиб, Набий саллаллоҳу алайҳи васалламга Қурайш мушриклари азият етказганда ҳимоя қилган, Исломни қабул қилмаган бўлсада динга жуда катта фойдаси теккан фозил киши эди.

Абу Толиб жияни Набий алайҳиссаломни энг қийин ва оғир вақтларда аҳволлари танг бўлиб қолганда ҳимоя қиларди. Абу Толиб серфарзанд киши эди. Расули Акрам пайғамбарлик юборилмасдан илгари амакиси Ҳамза ибн Абдулмуттолиб билан келишган ҳолда унинг исми фарзандини ўз қарамоғига олишган эди. Аббос Ҳамзанинг Али эса Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳужраларида улғая бошлади.

Ҳазрати Алининг ранглари буғдой ранг, тепакал ва фақат бошининг орқа қисмидагина сочлари бўлган. Соч ва соқоллари оқ тус бўлган. Кўзлари қоп-қора, елкалари кенг, кафтлари дағал, қориндор, тўлалikka яқин, ўрта бўйли, тишлари кўриниб турадиган ва чиройли юзли, агар юрса, гавдаларини кўтариб юрадиган киши бўлган. Ота-онасининг ҳамма ишларида ёрдам берарди.

Болалардан биринчи бўлиб Пайғамбаримиз (с.а.в.) келтирган динни қабул қилади.

Али ёшлигидан жоҳилиятнинг ҳар хил нопок одамларидан йироқ бўлиб вояга етди. У исломни қабул қилганида ўн ёшда эди. Бир куни отаси Абу Толиб Алини Макка дараларидан бирида Муҳаммад (с.а.в.) билан бирга намоз ўқиётганини кўрди ва ўғлидан сўради:

- Эй ўғилчам, сен ҳам амакинг келтирган динга иймон келтирдингми?

Али айтди:

- Эй ота, мен амаким Муҳаммад (с.а.в.) Аллоҳнинг пайғамбари эканига иймон келтирдим ва тасдиқладим. Ҳозир кўрганингиздек Аллоҳ учун намоз ўқиб, у кишига эргашдим.

Абу Толиб деди:

- У сени яхшиликка бошлаган бўлса. уни лозим тут. Али амакиси Муҳаммадни яхши кўрар, ҳурмат қилар ва баъзи ишларида ёрдам берарди. Абул Қосим саллаллоҳу алайҳи васаллам Маккадан чиқиб кетадиган ҳижрат кечасида ўз жойларига Алини ётқизиб кетган эдилар.

* * *

Ҳазрати Али Пайғамбаримиз (с.а.в.) Маккаи Мукаррамадан Мадинаи Мунавварага қилган ҳижратларини кўйидагича эслайди:

- Расулulloҳ Мадинага ҳижрат қилгач, менга Маккада қолишни тайинладилар. Чунки мен Расулulloҳ (с.а.в.)нинг қурайшликларга бериши керак бўлган омонатларини етказишим зарур эди. Қурайш қабиласи Набий алайҳиссаломни "Амин" кунyasi билан сифатларди. Мен Қубайс тоғига чиқиб уч марта: "Кимнинг Муҳаммадга омонати бўлса, келиб олиб кетсин, деб эълон қилдим. Омонатларни адо этиб бўлганимдан сўнг Расулulloҳ алайҳиссалом орқаларидан йўлга чиқдим. У зот кўним топган Амр ибн Авф уйига етиб келиб, Гулсум ибн Хидомнинг ховлисига жойлашдим.

Расулulloҳ алайҳиссалом Мадинага келганларидан сўнг масжид қурилиши бошланиб кетди. Биринчи бўлиб Набий алайҳиссалом, кейин Абу Бакр, Умар, Усмон ва Али розияллоҳу анҳулар навбат билан ғишт қўйишди. Мусулмонларнинг куч қудрати ва аҳиллиги билан масжид қисқа муддатларда қуриб битказилди. Шундан сўнг Пайғамбаримиз (с.а.в.) муҳожирлар ва ансорларни бир-бирлари билан биродар бўлишга чақирдилар. Набий алайҳиссаломнинг ўзлари Али ибн Абу Толиб билан биродарлик риштасини боғладилар.

* * *

Расулulloҳ (с.а.в.)нинг қизлари Фотима 18 ёшга тўлганидан сўнг совчилар кети узилмай қолди.

Абу Бакр ва Умар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларида ҳурмати баланд кишилар бўлиб, Пайғамбар алайҳиссаломга насаб жиҳатидан яқин бўлишни хоҳларди.

Бу борада Усмон ибн Аффон ҳар икковидан ўтиб кетди. Ҳазрати Усмон Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васалламнинг қизлари Руқияга уйланиш бахтига мушарраф бўлди. Бадр жангидан кейин Руқия вафот этгандан сўнг Набий алайҳиссалом Усмонга иккинчи қизлари Умму Гулсумни никоҳлаб бердилар.

Бир куни Абу Бакр Набий алайҳиссаломнинг олдиларига келиб:

- Эй Расулulloҳ, менинг исломда самимиятим ва ибратимни яхши биласиз, мен... мен... - деди ва тили бошқа сўзга айланмай қолди.

Набий алайҳиссалом нима демоқчи эканини тушунмасдан айтдиларки:

- Нима бўлди? Сиддиқ айтди:

- Фотимага уйлансам дегандим.

Абу Бакрнинг таклифидан Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васалламнинг юзларида норозилик аломатлари кўришиб турарди. Ҳаттоки юзларини буриб олдилар. Шундан сўнг Абу Бакр Умарнинг олдига бориб бўлган воқеани айтиб берди:

- Эй Умар, тамом бўлдим. Умар сўради:

- Нима бўлди?

- Мен Расулulloҳдан қизлари Фотимани ўзимга сўрадим. У киши мендан юз ўгирди.

Умар ибн Хаттоб айтди:

- Сиз қилган ишни мен охирига етказаман. Сиз сўраган нарсани мен ҳам сўрайман.

Шундан сўнг Умар масжидга қараб жўнади. Набий саллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига бориб: "Эй Расулulloҳ, менинг исломда самимиятим ва ибратимни яхши биласиз, мен... мен...", деди-ю унинг ҳам тили бошқа сўзга айланмай қолди.

Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи васаллам сўрадилар:

- Нима бўлди? Умар айтди:

- Фотимага уйлансам дегандим

Хотамул анбиё саллаллоҳу алайҳи васаллам ундан ҳам юзини бурдилар.

Умар Абу Бакрнинг олдига келиб бўлган воқеани айтиб берди.

- Албатта, у зот Аллоҳнинг бу хусусдаги ҳукмини кутяпти. Алининг олдига борайлик, биз Расулulloҳдан сўраган нарсани у ҳам сўраб кўрсин.

Иккалалари Алининг олдига боришди. У хурмо шохларини бутаётган эди. Ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ: "Амакинг қизига уйлансанг, яхши бўларди", деб таклифини билдирди.

Сиддиқ билан Форуқ уни уйланишга даъват қилди. У ҳам Абу Бакр ва Умар билан бўлган воқеани эслаб бироз иккиланди. Сўнгра таваккал қилиб йўлга чиқди. Набий саллаллоҳу алайҳи васалламнинг қузурларига бориб ўтирди ва:

- Эй Расулulloҳ, исломдаги ибратимни яхши биласиз, мен... мен...- деди-ю, унинг ҳам тили бошқа сўзга айланмади.

Набий алайҳиссалом ундан сўрадилар:

- Нега келдинг, эй Али?

Али: "Фотимани менга беринг", деди. Расулulloҳ алайҳиссалом Алидан сўрадилар:

- Сенда бирор нарса борми? Али ибн Абу Толиб айтди:

- Йўқ.

Хотамул анбиё (с.а.в.) айтдилар:

- Зирҳли қалқонинг қаерда? Али ибн Абу Толиб айтди:

- Ўзимда.

Набий алайҳиссалом:

- Уни сотгин, - дедилар.

Али ибн Абу Толиб қалқонини 480 дирҳамга сотиб, пулини Пайғамбар алайҳиссаломнинг олдиларига келтириб қўйди. У киши пулдан бир қисм олиб, Ҳазрати Билолга бердилар:

- Эй Билол, бу пулга яхши нарсалардан келтир. Расулulloҳ (с.а.в.) Фотимани тўйга ясантиришни буюрдилар. Бўлғуси келин учун битта тўшак, хурмо пўстлоғи солиниб, тери билан қопланган ёстиқ, тагига қум тўшалган уйни бердилар. Сўнг Алига айтдиларки:

- Сен уни никоҳлаб олгунча унга ҳеч нарсани айтмагин. Расулulloҳ (с.а.в.)нинг қизлари Фотима Умму Айман билан бирга келганидан сўнг ҳазрати Алига никоҳланди.

Аллоҳ таоло Алига Расулulloҳнинг неваралари Ҳасанни ато этди. Шундан сўнг Ҳазрати Алини Абул Ҳасан деб чақирадиган бўлишди. Ундан кейин Аллоҳ Ҳусайнни ҳам ҳадя қилди.

Ҳазрати Али пайғамбаримиз билан жуда кўп сафарларда бирга бўлган. Уҳуд ғазотида ва Хандақ кунида иштирок этган. Араб суворийси Амр ибн Абду Вудни ўлдирган. Абул Ҳасан (р.а.) Ҳудайбия сулҳи имзоланган куни Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва Суҳайл ибн Амр ўртасидаги бўлиб ўтган келишув шартларини ёзиб турган.

Абул Ҳасан метин иродали, гавдаси бақувват, шижоатли ва нафси устидан ғолиб бўлган киши эди. Ҳазрати Али Бадр куни, Уҳуд ва Хандақ жангларида **тугаи** кўтариб жанг қилган. Агар жангга кирса илдам қадам ташлаб кирар, душманлардан қўрқмас ва довюраклигига ҳамма қойил қоларди.

Хайбар кунида Содикул масдуқ айтдилар:

- Эртага эрталаб бу байроқни бир кишига бераман. У Аллоҳ йўлида фатҳ қилади. У Аллоҳ ва Унинг расулини яхши кўради. Аллоҳ ва Унинг расули ҳам уни яхши кўради.

Мусулмонлар уйқуга ётишларидан аввал Расулulloҳ эртага байроқни кимга берар эканлар, деб уйқулари келмай ётдилар. Ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ оладими? Ёки Умар ибн Хаттоб оладими? Баҳс - мунозара байроқ берилгунча давом этди.

Одамлар байроқ кимга насиб этар экан деб Расулulloҳнинг олдиларига келишди. Шу ерга ҳозир бўлган ҳар бир саҳобий байроқни олишга умид қилар эди. Расулulloҳ (с.а.в.) башорат қилган бахтли кимса ким экан? Байроқни олган киши Аллоҳ ва Унинг расулини яхши кўради. Аллоҳ ва Унинг расули ҳам уни яхши кўради.

Ҳақ сўзни айтувчи саллаллоҳу алайҳи васаллам сўрадилар:

- Али ибн Абу Толиб қаерда?

Саҳобалар унинг кўзи оғриб ётганини айтишди. Раҳмат набийи алайҳиссалом айтдилар:

- Унга одам юборинглар, келсин.

Абул Ҳасан у кишининг олдига келганида шифо топиши учун дуо қилдилар. Аллоҳнинг изни ва Расулulloҳ (с.а.в.)нинг баракотлари билан Алининг кўзлари тузалди.

Хотамул анбиё саллаллоҳу алайҳи васаллам байроқни Алига бердилар. Абул Ҳасан айтдики:

- Мен улар билан ҳақ йўлга юрмагунларича уришаман. Имомул хайр бўлган зот айтдилар:

- Уларнинг олдига элчиларни юбор, Исломга даъват қил. Сўнг уларга вожиб бўлган Аллоҳнинг ҳақларини танит. Аллоҳга қасамки, улардан бирини сен туфайли Аллоҳ ҳидоятга бошласа, сен учун дунё ва барча нарсалардан яхшироқдир.

Хотамул анбиё саллаллоҳу алайҳи васаллам чиққан ғазотларда Ҳазрати Али ҳар доим бирга бўлган. Фақат Табук ғазотида Пайғамбаримиз Алини аҳлига ва мусулмонларга волий этиб кетганлар. Али розийаллоҳу анҳуда Аллоҳ йўлида жанг қилишга рағбат кучли эканини кўргач, Набий алайҳиссалом Алига таскин-тасалли бериб, шундай деган эдилар:

- Сен мен учун Мусога Ҳорун қандай бўлса шундайсан.

Фақатгина мендан кейин пайғамбар келмайди.

* * *

Саҳобалар ва тобеъинлар Абул Ҳасанни фикҳ, фатво ва ҳукм масаласида етакчи бўлганига ижмоъ қилишган.

Аввалги халифа Абу Бакр, амирул мўминин Умар ва учинчи халифа Усмон қийин ва мушкул масалаларни ҳал қилишда Алига мурожат қилишган. Форуқ Али хусусида шундай дер эди:

- Али бизнинг қозимиз.

Абул Ҳасансиз бирон масалани ҳал қилишда Аллоҳдан паноҳ тиларди. Буни Умарнинг кўйидаги сўзлари ҳам исботлайди:

- Агар Али бўлмаса, Умар ҳалок бўларди.

Қуръон таржимони деган шарафга эришган Абдуллоҳ ибн Аббос айтади:

- Илмнинг ўндан тўққиз қисми Али ибн Абу Толибга берилган, қолган бир қисмини у бошқалар билан бўлишиб олган.

Бир киши Абу Ҳафсанинг олдига келиб сўради:

- Эй мўминлар амири, умра қаердан бошланади?

- Алидан сўра.

Мўминлар онаси Оиша онамиз сўради:

- Ким сизларга Ашуро куни рўза тутиш ҳақида фатво берди?

- Али ибн Абу Толиб, - дейишди. Авлодлар муаллимаси Оиша (р.а.) айтдилар:

- У суннатни бошқалардан кўра яхши билади. Буюк саҳобий Абдуллоҳ ибн Масъуд айтади:

- Мадинада фароизни(мерос тақсимлаш илмини) билгувчироғи Али ибн Абу Толибдир.

Абул Ҳасан (р.а.) айтардики:

- Мендан сўрайверинглар, .Аллоҳга қасамки, мендан бир нарсани сўрасанглар, унинг хабарини бераман. Мендан Аллоҳнинг китоби ҳақида сўранглар. Мен ҳар бир оятни қай вақт - кечаси нозил бўлганми ёки кундуз, водий ёки тоғда нозил бўлганми, ҳаммасини биламан.

* * *

Амирул мўминин Усмон ибн Аффон қатл этилгандан сўнг кўпгина катта саҳобийлар Али ибн Абу Толибга байъат бера бошладилар. Бу воқеа ҳижратнинг 35-йили зулҳижжа ойида содир бўлди. Катта саҳобийлардан Зубайр ибн Аввом ва Талҳа ибн Убайдуллоҳлар биринчи бўлиб байъат беришган. Кейин айнан шу икки саҳоба берган байъатидан воз кечиб, мўминлар онаси Оиша онамиз билан Басрага йўл олди. Бу кишилар Ҳазрати Алини Зуннурайннинг қотилларини жазолашни кечиктираётганидан, хун талаб қилмаётганидан норозилигини билдиришди. Шу тариқа иккови атрофида катта жамоа тўпланди. Амирул мўминин Али ибн Абу Толиб бу иккови билан учрашишга мажбур бўлди. Қанча уринишларга қарамасдан мусулмонларнинг икки жамоаси орасида ихтилоф чиқди. Бу тарихга Жамал воқеасини олиб кирди.

Расулulloҳ алайҳиссаломнинг тарбиясини олган Али ғалаба қозонди. Бу жангда уммул мўминин Оиша онамиз асир олинди. Лекин Абул Ҳасан уммул мўминин ҳурматини жойига қўйиб, иззат-эҳтиром билан, Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васалламнинг шаҳрига кузатиб қўйди. Баъзи улуғ саҳобий аёлларни эркак кийимида Оиша (р.а.) билан қўшиб юборади.

* * *

Муовия ибн Абу Суфён қўшини заифлашиб бораётганини кўргач, ҳийла йўлига ўтди. У Сиффин жанги асносида аскарларига найза ва қиличлари учига Қуръонни кўтариб олишни буюрди. Бу фитна хусусида Аллоҳнинг китоби билан ҳукм чиқаришни таклиф қилди.

Фақиҳ Абул Ҳасан Амр ибн Ос ва Муовия ўйлаб чиқарган бу фитнани тушуниб етди ва ўз қўшинини бу фитнадан огоҳлантирди. Лекин вазият юмшаб ироқликлар унга қарши чиқди. Али ибн Абу Толиб бу ҳукм чиқаришда бир ҳийла-найранг қўлланганини сезиб қолди. Бу иш охири-оқибатда Али тарафидан Абу Мусо Ашъарий ва Муовия тарафидан эса Амр ибн Осни ҳакам бўлишига келишиб олиш билан якун топгандек бўлди.

Икки тарафнинг ҳаками учрашди. Бу икки ҳакам бир биридан фарқ қиларди. Чунки Абу Мусо Ашъарий ҳийла ва қувликни билмайдиган, сиёсатдан йироқ киши бўлган. У бу ерда макр-ҳийла ишлатилаётганини сезмади. Амр ибн Ос эса ҳийла ва найрангга устаси фаранг киши эди. Унинг соҳиби Муовия ибн Абу Суфён ҳам ундан асло қолишмасди.

Амр ибн Ос Абу Мусо Ашъарийга тузоқ ясаб, уни туширишга шошилмади. Амр ибн Ос Абу Мусо Ашъарий билан учрашганда ҳар иккаласи ўз соҳибини халифалиқдан бўшатишни ва бу ишни мусулмонлар жамоасига қўйиб, кимни хоҳласалар, шуни халифа қилиб сайлашларига ихтиёр беришни таклиф қилди. Бу таклиф Абу Мусога маъқул тушиб жамоат олдига чиқди.

Абу Мусо Ашъарий алданди ва унинг таклифини бажарди. У араблар ҳийлагари Амр ибн Оснинг ичидаги нияти бошқа эканига заррача гумон қилмаганди.

Шунинг учун Абу Мусо бу таклифга рози бўлиб минбарга кўтарилди ва ўз соҳиби Али ибн Абу Толибни халифалиқдан бўшатганини эълон қилди. Бунга одамлар шоҳид бўлишди. Шундан сўнг Амр ибн Ос минбарга чиқди ва Абу Мусо билан келишиб Али ибн Абу Толибни халифалиқдан бўшатганини қувватлаб, ўз соҳиби Муовия ибн Абу Суфённи эса халифалиқда қолганини эълон қилди.

Ҳазрати Али сиёсий музокарада ютқазди. Абул Ҳасан шундан кейин ҳам ҳарбий қуватини тиклашга бир неча марта уриниб кўрди. Лекин бунинг уддасидан чиқолмади.

Алининг халифалик даври фитна ва доимий урушлар ичида кечди. Абу Бакр Сиддиқ ва Умарул Форуқ бошлаган футуҳотларнинг бир қисмини Усмон ибн Аффон розийаллоҳу анҳу дастлабки йилларда давом эттирди. Фатҳ ишларини Али ибн Абу Толиб даврида давом эттириш имкони бўлмади. У ички низо ва ислоҳат ишларидан бўшамади.

* * *

Ҳазрати Али сиёсий музокарада Муовияга ютқизгандан кейин, қўшини ўртасида ихтилоф чиқди. Бир гуруҳ мусулмонлар қўшиндан ажралиб чиқиб ўзларини "Хаво-рижлар" деб эълон қилди. Улар Басра ва Кўфа аҳолисидан иборат бўлишган. Хаворижлар халифа Али ибн Абу Толибни қатл қилишдан бошқа чора тополмадилар ва бу ишга Абдурахмон ибн Малжамни ёллашди. Абдурахмон ибн Малжам хаворижлардан бўлган ўта мутаассиб киши эди. У масжидда Али розийаллоҳу анҳунинг келишини пойлаб беркиниб турди. Али розийаллоҳу анҳу бомдод намози учун масжидга чиққанида у зотга тўсатдан ташланиб, қўлидаги қиличи билан бошларига қаттиқ зарба бериб қочди. Ибн Малжамни тутиб боғлаб қўйдилар.

Ҳазрати Али кейин одамларга қараб: "Жонга-жон, қонга-қон, агар ўлиб кетсам, уни ҳам мени қандай ўлдирган бўлса шундай ўлдириб юборинглар. Агар тирик қол-сам, унда ўзим нима қилишни ўйлаб кўраман. Эй Бани Абду Муттолиб, амирал мўмининни ўлдирдилар, деган баҳона билан мусулмонларнинг қонини тўкманглар. Мени фақат бир қотил ўлдирди, холос. Эй Ҳасан, мана шу зарба туфайли ажал етса, уни ҳам худди шундай зарба билан қатл қилинглари. Зеро, мен Расул алайҳиссаломдан: "Қийнаб ўлдиришдан сақланинглари, қутирган ит бўлса ҳам", деганларини эшитганман", деди.

Амирул мўминин Али ибн Абу Толиб ҳижратнинг қирқинчи йили рамазон ойининг ўн тўққизинчи кечаларидан бирида вафот этди. Бу пайтда у киши олтмиш уч ёшда бўлган. У киши уч ярим ой кам беш йил халифаликни бошқарди.